

El català al nord de Catalunya a principi del segle XXI

Perspectiva històrica de la llengua
i realitat lingüística del dialecte

JOAN PEYTAVÍ DEIXONA

El català al nord
de Catalunya
a principi del segle XXI

El català al nord de Catalunya a principi del segle XXI

Perspectiva històrica de la llengua
i realitat lingüística del dialecte

JOAN PEYTAVÍ DEIXONA

Barcelona, 2016

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Peytaví Deixona, Joan, 1968-

El Català al nord de Catalunya a principi del segle XXI : perspectiva històrica de la llengua i realitat lingüística del dialecte. — (Biblioteca Filològica ; 77)

Bibliografia

ISBN 9788499653204

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica II. Títol

III. Col·lecció: Biblioteca Filològica (Institut d'Estudis Catalans) ; 77

1. Català — Dialectes — França — Catalunya del Nord 2. Català — Dialectes — Història 811.134.1'282(448.1/.9)(091)

L'edició d'aquesta obra ha tingut la col·laboració del Consell Departamental dels Pirineus Orientals

Aquesta publicació compta amb el suport de l'Obra Social "la Caixa"

© Joan Peytaví Deixona

© 2016, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: novembre del 2016

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Imatge de la coberta: La *Porta dels Països Catalans*, a Salses, per damunt del Mal Pas, un dels punts d'entrada de Catalunya més concorreguts des de sempre. S'hi veuen els diversos eixos de comunicació (autopista, carretera, tren d'alta velocitat), l'estany de Salses i la franja litoral entre el Barcarès (Rosselló) i Leucata (Llenguadoc narbonès).

Compost per Fotoletra, SA

Imprès a Open Print SL

ISBN: 978-84-9965-320-4

Dipòsit Legal: B 20229-2016

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

*A Margarida Dotres Bosch (1920-2014), la padrina materna,
la meua primera referència en la llengua de casa*

*A Odette Peytaví Figueres de Gazel (1937), la meua tia,
que em va ensenyar a llegir i a escriure,
la meua primera formadora*

Taula

Abreviacions	9
Català comú i català de proximitat: defensa i necessitat d'un model dialectal complementari, <i>per M. Teresa Cabré</i>	11
Introducció	15
Consideracions sobre la història de la llengua catalana a la Catalunya del Nord	16
Cap a un model del tercer mil·lenni: gestació i transformació	23
Esbós d'una situació sociolingüística	27
Defensa i necessitat d'un model dialectal complementari	33
El català de la Catalunya del Nord avui	35
Reflexió col·lectiva	35
Advertiment	36
Qüestió del registre de llengua	36
Fonètica	39
Remarques prèvies	39
Vocalisme tònic	40
Cas del so [y]	42
Vocalisme àton	42
Consonantisme	43
Morfologia i sintaxi	45
Canvis de gènere	45
Casos de plural	45
Article	46
Possessius (adj. i pr.)	46
Demonstratius	46
Personals	47

Indefinites	47
Quantitatius	48
Numerals	48
Verb	48
Flexió	48
Verbs auxiliars	51
Ús concomitant de l'indicatiu i el subjuntiu per a l'expressió de l'eventualitat o la condició	51
Lèxic	53
Bibliografia	77

Abreviacions

adj.	adjectiu	interj.	interjecció
adv.	adverbi	intr.	intransitiu
ang.	anglès	loc.	locució
cast.	castellà	loc. adv.	locució adverbial
col·l.	col·lecció	loc. conj.	locució conjuntiva
comp.	compilador	loc. prep.	locució prepositiva
coord.	coordinador	loc. verb.	locució verbal
cur.	curador	m.	masculí
DIEC1	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'Institut d'Estudis Catalans, 1a edició	núm.	número
		p.	pàgina / pàgines
DIEC2	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'Institut d'Estudis Catalans, 2a edició	per ext.	per extensió
		pop.	popular
		pr.	present / pronom
dir.	director	prep.	preposició
ed.	edició / editor	pron.	pronominal
etc.	etcètera	reed.	reedició
EULCN-04	<i>Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord</i>	reimpr.	reimpressió
		res.	restringit
f.	femení	sin.	sinònim
fórm.	fórmula	tr.	transitiu
fr.	francès	v.	vegeu / verb / volums
gen.	generació / general	vol.	volum
IEC	Institut d'Estudis Catalans	vulg.	vulgarment
ind.	indicatiu		
INSEE	Institut National de la Statistique et des Études Économiques		

Català comú i català de proximitat: defensa i necessitat d'un model dialectal complementari

La tensió vacil·lant entre la unificació i la dispersió que de manera natural es produeix en les llengües obeeix a principis comunicatius que han estat posats de relleu des dels inicis de la lingüística sincrònica. Aquesta tensió es justifica en el fet que totes les llengües, més enllà dels seus sistemes estructurats, són mecanismes de comunicació i interacció social.

La necessitat d'entendre'ns i fer-nos entendre en els intercanvis socials ens duu a moure'ns cap al pol de la unificació: com més ens dispersem més difícil serà que l'altre ens entengui.

Però les llengües també es mouen en un sentit oposat empeses per una voluntat d'identificació: l'ús d'expressions més properes, més singulars, més locals apropa la llengua als individus que formen part del mateix grup i, doncs, mentre més enforteixen el nucli dur de la singularitat més s'allunyen de la condició de comunicació d'ampli abast.

D'entrada pot semblar que aquests dos moviments contraposats s'excloguin l'un a l'altre, però només ho sembla, perquè de fet es donen simultàniament i els parlants moguts pels dos objectius —i moltes vegades amb l'ajuda d'instàncies externes o en virtut de pressions alienes— seleccionen una o altra tendència en funció de la situació: en la proximitat, l'èmfasi es posa en la singularitat; en àmbits d'àmplia extensió, se sol emfasitzar la tendència a les formes més comunes.

Aquesta dicotomia simultània és a la base del llibre que ens ofereix Joan Peytaví. En la parla de les terres «rosselloneses» la singularitat s'imposa a la uniformització, sense que hagi de deixar de reconèixer-se la unitat de la llengua ni es perdi la referència a la varietat comuna establerta per l'Institut d'Estudis Catalans.

La dialectologia catalana i universal té encara com un dels objectes d'estudi privilegiats la descripció de les varietats geolèctals d'una llengua. De vegades basant-se en fets gairebé minúsculs que reforcin la idiosincràsia d'una varietat; d'al-

tres en un intent més global d'establir un model que pugui ser un punt de referència en la comunicació de proximitat:

[...] en aquestes terres [...] potser hi ha encara un petit lloc per a l'existència d'un model de llengua complementari, adaptat, d'àmbit restringit, és a dir per als usos interns de la Catalunya del Nord i sense un alt grau de formalitat: serà només un model instrument, un model recurs, que pugui recuperar i perennitzar l'herència de les generacions anteriors, un patrimoni encara viu —però a vegades potser fossilitzat.

El llibre de Joan Peytaví té doncs aquest propòsit: dotar els parlants de la Catalunya del Nord d'un model lingüístic amb el qual se sentin identificats, però deixant clar que l'adopció d'aquest model ha de restringir-se a determinades circumstàncies.

És especialment rellevant en l'àmplia introducció que fa l'autor la distribució de situacions en què aconsella que d'acord amb les circumstàncies s'utilitzi exclusivament la varietat estàndard, o es compatibilitzin ambdues varietats o s'usi més aviat l'adaptació actual del que queda de la varietat restringida: una mostra clara de la voluntat de preservar la unitat de la llengua sense perdre el sentit d'identificació que té.

La pregunta que ens podríem fer —i que Peytaví va abordant ininterrompudament al llarg de tot el text d'introducció— és si cal i per què cal establir explícitament aquest model. Per què els parlants de la Catalunya del Nord, que quan els demanen quina llengua parlen diuen que parlen «català», necessiten un model de referència que els apoderi sense que això vulgui dir deixar de participar en el marc comú de la llengua?

Al costat de les raons purament gramaticals i comunicatives hi ha altres motius psicològics que influeixen sobre les llengües. Un d'aquests valors és com les perceben els seus parlants. Un altre és el procés que ha recorregut la llengua en una part del territori.

El dialecte rossellonès, molt àmpliament percebut com un «català diferent» i que en la segona meitat del segle passat va perdre la capacitat de transmissió intergeneracional, ha passat per circumstàncies que al llarg dels segles l'han configurat, com és del tot natural, de manera diferent a d'altres varietats. La proximitat amb l'occità, la divisió administrativa del Tractat dels Pirineus, però sobretot la contemporània, han estat esculls que han trasbalsat una evolució que altrament hauria seguit un curs més regular (no endebades Joan Peytaví dedica el llibre a la seva padrina, de qui va rebre la llengua).

A la segona dècada del segle passat l'opinió més comuna era que el català estava perdut en aquestes contrades, però, com ha passat també en altres zones del territori catalanoparlant, a final del segle xx i durant tot el que ha corregut el se-

gle XXI ha sorgit un moviment que augura un canvi de tendència —un procés de revernacularització, en diuen els sociolingüistes. És la varietat que Joan Peytaví anomena «el nou rossellonès».

És per això que segons l'autor calia establir el model per l'ara i l'avui, per reforçar aquest moviment de canvi, un model que es pugui ensenyar a les escoles i les universitats amb rigor i científicitat. Calia establir un marc lingüístic als nord-catalanoparlants que voldrien aproximar-se al dialecte avui i en la seva realitat quotidiana, en paraules de l'autor. I tot plegat perquè com pensa Peytaví el rossellonès «ha de tenir una nova definició per a ser viable».

Aquest llibre, que conté una descripció de la varietat usada avui a la Catalunya del Nord, completada amb una llista de prop de set-cents mots i expressions i una àmplia introducció històrica d'una claredat meridiana, fa realitat aquesta nova definició. Cal agrair doncs a Joan Peytaví la voluntat de conduir aquest procés amb fermesa i el rigor amb què ha desenvolupat aquesta obra.

M. TERESA CABRÉ
Presidenta de la Secció Filològica

Introducció

A la Catalunya del Nord, el nom de la llengua vernacla és *català*.¹ El català septentrional, malgrat allò que a voltes es pot pensar o allò que a vegades es diu de dins o de fora estant, no és ni de bon tros un fill pròdig d'una eventual o suposada «llengua mare». La varietat del nord de l'Albera és, s'anomena i se sent en present, com en passat era, s'anomenava i se sentia, *catalana*.

La voluntat de proposar una adaptació, per no dir un model, per al català que ha evolucionat en aquestes terres del nord de Catalunya en el decurs dels temps remet al fet d'evidenciar i de subratllar la forma que ha pres la llengua aquí.

Aquest nord són les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent, el Capcir i la part oriental de la Cerdanya, unes regions històriques i geogràfiques que abans de l'annexió a la monarquia francesa (1659-1660) formaven els antics comtats de Rosselló i Cerdanya.² En aquest bressol històric i pirinenc de Catalunya, esdevingut a través de les èpoques posteriors un apèndix més o manco vinculat a la resta de la catalanitat, la llengua s'ha configurat de manera prou simptomàtica en par-

1. El qualificatiu tradicional de *rossellonès* podria ser confós amb la zona geogràfica del Rosselló, o sigui la plana del Rosselló en sentit estricte, i no recolliria ben bé la realitat de la zona dialectal. Abans també podia remetre a l'entitat que conformava el comtat de Rosselló (Rosselló, Vallespir i Aspres) i ara, amb l'ús que en fa el francès, *Roussillon* evoca més aviat el departament sencer del Pirineu oriental.

Per solucionar la qüestió del nom del dialecte i en el respecte de les denominacions de les altres varietats, millor optar per *septentrional* o *nord-català*; ambdós termes són més geogràfics i prou amples per a englobar les terres catalanoparlants de l'Estat francès i per a excloure d'aquestes les parts que es podrien incloure en el català septentrional de transició (alt Vallespir, Cerdanya, vall de Banyuls i algunes localitats de l'Albera).

2. Pertanyien als comtats històrics la part occidental de la Cerdanya (actual comarca de la Cerdanya en la Catalunya autònoma), amb el Baridà, i la vall de Ribes.

ticular en l'últim mig mil·lenni. Sempre unit i unitari,³ malgrat alguns detractors avui objectivament desapareguts o invisibles, malgrat les sensacions i els sentiments dels locutors sovint instruïts i construïts amb cultura importada i sense insistir sobre aquesta part tènue que constitueix un dialecte, el català parlat al nord de la serra de l'Albera ha seguit un recorregut característic de confins, amb interferències i fluïdeses, entre tumults i ruptures. Ha passat per diverses etapes sense rebutjar mai els seus orígens i és avui, en el context general de la llengua catalana i en la seua pròpia conjuntura dialectal, una simple variació en fase de transició i d'alguna manera de reorganització i redefinició —hi tornaré més àmpliament en parlar de la situació actual de la llengua. Per això existeixen també una vida i una via locals, un model en curs o en procés, unes solucions adaptades per a la llengua; de fet, un món petit esdevingut laboratori en molts aspectes en el qual la investigació que s'hi duu a terme es vol protagonista.

CONSIDERACIONS SOBRE LA HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA A LA CATALUNYA DEL NORD

Quan es parla de dialecte, es posa el dit sobre allò que, per definició, per artífici o per reducció, fa la diferència en la llengua entesa com a conjunt global. Convé al mateix temps de tenir present a l'esperit que, en el cas del català, la immensa majoria d'aquest conjunt que constitueix la llengua és unitària. Cal doncs relativitzar raonablement el concepte mateix de *dialecte*, aquest percentatge ínfim que genera la variació.

Aquesta posició, que vol ser una prevenció, és percebuda de manera diferent per les persones que es consideren locutores de la varietat dialectal en el sentit en el qual la viuen (l'oral) i a vegades la veuen (l'escrit). Sembla que això passa en molts medis o ambients lingüístics on conviuen més o manco harmònicament diversos nivells i registres de llengua i obligatòriament entre aquells en els quals la presència de la variació és sentida, percebuda, viscuda de manera voluntària o no, instrumentalitzada o no; vull dir allà on la llengua —catalana— s'expressa en un medi normal o

3. Es considera el fet que la zona dialectal del rossellonès és unitària en l'accepció geogràfica definida més amunt: el català rossellonès és aquell de la plana, de la conca conflentina de la Tet i de la part baixa de la conca del Tec. Aquí s'inclouen algunes localitats de l'Albera septentrional que pertanyen al Rosselló i que difereixen de les que serien incloses en el català septentrional de transició, a més del baix Vallespir. Això exclou l'alt Vallespir, el Conflent més occidental i la Cerdanya, que enllacen amb trets dialectals circumveïns. Tot i que el capcinès avui ha desaparegut, el Capcir és una zona subdialectal específica de confins amb l'occità. Vers el 1920, Carles Grandó defineix bé la zona rossellonesa, que no es devia haver mogut gaire entre les centúries precedents i avui (vegeu Clara VILARRASA RUIZ, *La particularitat rossellonesa a través de Carles Grandó*, tesi doctoral dirigida per Francesc Feliu Torrent, Universitat de Girona, 2011, 532 p., i en particular la transcripció del treball de l'erudit rossellonès *El sotadialecte català de Perpinyà i de la Plana de Rosselló*, p. 265-433).

normalitzat. A la Catalunya del Nord, l'existència d'aquesta situació és diferent: tenint en compte un itinerari històric i lingüístic particular durant l'època contemporània, la gent es pot sentir com a parlant d'una «llengua» diferent de la resta de l'àrea catalana, si bé l'anomena gairebé sempre *català*. El qualificatiu de «diferent» i la generalització a la «gent» de la Catalunya del Nord són voluntàriament abusius, atès que la història de la llengua en els últims cent anys com també la diversitat actual dels idiolectes fan molt difícils la determinació i la definició d'un «dialecte» de la zona nord-catalana, tal com es va provar de fer fa un segle.

Aquests trets de sociolingüística són força coneguts, però allò que aquí m'interessa és de fer conèixer algunes reflexions sobre l'evolució de la llengua des de fa uns quants segles que podran ajudar a entendre millor la situació actual. Amb això es podrà començar a pensar, repassar i repensar els desenvolupaments presents i futurs, el que també correspon en part a una praxi de la llengua.

Repassem breument a tall d'assaig el rerefons historicojurídic necessari per a la comprensió del procés de construcció lingüística en aquestes comarques.

Al naixement del país fa més de mil anys, entre Marca Hispànica i comtats feudals posteriors, la història primera s'empelta a la llei fonamental catalana, les Constitucions de Catalunya. Aquests textos ens ensenyen que els Comtats del nord del país, els de Rosselló i Cerdanya, eren una part del tot integrant de Catalunya, eren Catalunya. Des dels inicis polítics i jurídics, la definició i la composició del país és clara. L'any 1173, arran d'un consell reial tingut a Fondarella (comtat d'Urgell), el comte rei Alfons I el Cast institueix les constitucions de pau i treva de Déu, origen del parlamentarisme català, per a un territori definit «in dicta terra mea a Salsis usque ad Dertusam et Ilerdam cum suis finibus».⁴ Uns anys més tard, el 1198, ja en el regnat del seu fill Pere I el Catòlic, la mateixa institució de caràcter polític, jurídic i religiós és implantada en un territori català definit altra vegada clarament: «Hec est pax quam constituit dominus Petrus Dei gracia rex Aragonum comes Barchinone pro comuni utilitate consilio suorum procerum confirmando [...] per totam Cataloniam videlicet a Salsis usque ad Ilerdam».⁵ Les Constitucions catalanes —ja amb aquest nom— de 1214 defineixen Catalunya segons aquests mateixos límits, «de Salses usque Cincam, a Cinca usque ad Tortosam et usque ad Salses cum suis finibus, a Cinca usque ad Salses».⁶

Aquesta declaració d'unitat geopolítica dura a continuació més de mig mil·lenni, o sigui tant com perdura l'Estat català. Els mateixos juristes faran aquesta afirmació

4. Gener GONZALBO I BOU (ed.), *Les Constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1994, col·l. «Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums», núm. II-3, p. 76. Es retroben les mateixes definicions els anys 1188 (p. 94) i 1192 (p. 102).

5. Gener GONZALBO I BOU (ed.), *Les Constitucions de Pau i Treva...*, p. 109.

6. Citat a Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, 1a reimpr. de la 2a ed., Barcelona, Alpha, 1963, p. 183.

natural en uns moments més difícils de la història moderna: el 1628, el perpinyanenc Andreu Bosch, sovint presentat abusivament com a defensor de la Desunió entre Perpinyà i Barcelona en el seu famós *Summari, índex, o epitome dels admirables, y nobilíssims títols de honor de Cathalunya, Rosselló, y Cerdanya* (Pere Lacavalleria estampier, Perpinyà), no pot sinó demostrar que «Cathalunya, Rosselló y Cerdanya» són la mateixa entitat; quatre anys més tard, el manresà Lluís de Peguera, en el seu treball, *Práctica, forma y stil de celebrar Corts en Catalunya* (Geroni Margarit, Barcelona, 1632, p. 155) escriu: «convé primer saber que Catalunya ajuntada ab los comtats de Rosselló i Cerdanya és tinguda y reputada per una sola província».

Ara bé, es veu perfectament que la declaració d'unitat evoluciona amb els segles i informa cinc-cents anys més tard de la dualitat Principat-Comtats, ço és que hi havia aquí i llavors alguna especificitat. Aquesta va ser originada bàsicament per la posició fronterera, la inclusió més tardana del Rosselló (franja costanera de la plana amb Perpinyà, a final del segle XII), el pes de la vila de Perpinyà i, doncs, la governació especial que es va anar atorgant en aquella zona de primeríssima importància estratègica per la seua ubicació. Evocant gairebé exclusivament altres arguments partidistes —com ara els límits antics entre Gàl·lies i Hispànies—, aquesta situació politicojurídica es va fer servir per cert, en un moment donat del segle XVII, per a dividir el territori històric, arran del famós Tractat dels Pirineus (1659).

La posició geolingüística septentrional, de confins amb l'occità llenguadocià des del naixement de la llengua, com a evolució del romanç local fins a l'època moderna fa considerar el parlar dels «rossellonesos» (és la gent de la plana?, també la gent de les terres adjacents?) com a particular ja en el mapa dialectal dibuixat pels primers autors que proven de trobar orígens i explicacions a la llengua catalana durant l'edat moderna —com ara Francesc Calça (segle XVI), Pere Gil o Andreu Bosch (segle XVII).⁷ També cal tenir present que la unitat política i administrativa dels segles baixmedievals no impedia l'existència d'un món dialectalitzat

7. Francesc Calça escriu el 1588 (traducció del llatí d'August Rafanell): «Sabem que els rossellonesos tenien en altres temps, com avui, un parlar molt semblant al dels pobles de llengua occitana. [...] Per això avui dia els urgellesos i els ibèrics o tortosins són molt diferents en la manera de parlar que els empordanesos i aquests són diversos que els rossellonesos. Nosaltres, els barcelonins, situats enmig, entre els empordanesos i els urgellesos, diferim moltíssim els uns dels altres i, encara, de tots els altres catalans». Andreu Bosch escriu el 1628 en el seu *Summari* [p. 20]: «A estos [els catalans] no tocà en l'entrada que es diu avui Catalunya sinó la part d'Empúries, la qual a soles prengué la pròpia i primera llengua d'ells, que era la llimosina que, si bé dita nació en l'entrada baixant per los Pirineus passà per Pallars, Urgell, Cerdanya, Capcir i a la regió que es diu Conflent, i ocuparen aquells, emperò estaren allí mesclats d'altres nacions, aon se parlà la llengua corrompuda dels catalans, godos i de les nacions de la llengua occitana de Narbona, Marsella, Provença i altres, presa des veïns aragonesos, altres, dels antics espanyols, confoneren la dita llengua llimosina i sols restà sencera en dits Camps Emporitans, aon sols restaren los catalans sense ninguna mescla d'altres nacions». Citats per August RAFANELL, *Un nom per a la llengua: El concepte de llemosí en la història del català*, Vic, Eumo, 1971, col·l. «Biblioteca Universitària. Història de la Llengua», 171 p.

donat que de fet el català anomenat *literari* o el *català llengua de cancelleria* era segurament el resultat d'un procés centrípet de construcció de la llengua. Com diuen els mateixos autors en aquell moment, tot això no feia nosa a la intercomprensió entre els diversos dialectes: el policentrisme sempre ha existit en el català i no ha entrebancat la unitat lingüística.

Aquest sòcol històric d'unitat política breument descrit més amunt s'ha de considerar, també des del punt de vista d'una posició geogràfica particular que ha produït una evolució local de la llengua que es podria sintetitzar de la manera següent:

— Fragmentació dialectal històrica del català certament reactivada o més accentuada amb la pèrdua dels centres polítics de decisió (segles XV-XVII).

— Separació política de la resta de la zona catalanoparlant (segle XVII).

— Immigració occitana bastant important a Catalunya des de l'edat mitjana i especialment forta en aquesta zona de frontera septentrional (tot i que continuada amb menys intensitat a partir del segle XVIII).

— Procés de francesització (a partir del final del segle XVII, però amb poques conseqüències profundes abans del segle XIX).

— Pèrdua d'un referent «estandarditzat» de la llengua (a partir del final del segle XVII).

— Impacte de les lleis d'escolarització en francès (segle XIX).

— Canvis demogràfics importants en una població poc densa a l'època contemporània que duen a la substitució lingüística a mitjan segle XX.

El dialecte «rossellonès» d'avui va aparèixer, es va criar i continua vivint sobretot en aquests marcs.

Tenint en compte els elements esmentats sobre l'evolució medieval i moderna, i considerant la vigència d'una varietat «rossellonesa» al llarg de la història de la llengua catalana, em fa l'efecte que el dialecte de la gent d'aquest Nord català —aquell en tot cas que es defineix com a tal encara avui en els manuals de dialectologia— apareix com una variació històricament recent (segles XVIII-XIX) i que també sembla acabar-se a l'inici del tercer mil·lenni amb la mort en pocs decennis de l'última generació molt majoritàriament catalanoparlant, que va heretar aquesta varietat de la llengua per boca dels pares.

Per explicar la variació recent —«moderna»— que ja s'afegeix a la que és més antiga —«medieval»—, m'he basat en uns quants punts ja d'alguna manera suggerits per aquells que s'havien interessat pel tema, en particular Joan Veny o Pere Verdaguier.⁸

8. JOAN VENY, «Sobre els occitanismes del rossellonès», a *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Andorra, 1-6 octubre 1979), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 442-494 (reed. a JOAN VENY, *Contacte i contrast de llengües i dialectes*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2006, col·l. «Biblioteca Lingüística Catalana», núm. 30, p. 149-187); PERE VERDAGUER, *Diccionari del rossellonès*, Barcelona, Edicions 62, 2002, 335 p.

Al meu entendre, la primera veritable variació que fabrica el «rossellonès» contemporani neix de la fragmentació general que pateix el català a l'època moderna com a conseqüència més o menys important de la pèrdua de cort pròpia i de cancelleria reial, i la subsegüent provincialització política de la confederació catalanoaragonesa al segle XVI, un sistema i una organització estatal que pareixen prou consumats però caducats ja al segle XVII. La «mata de jonc» medieval sembla cada vegada més afeblida i el seu funcionament primer i original està en via de paralització a causa de la divisió insidiosa i astuta, instrumentada pel govern des de Madrid. Un cop més, però, i malgrat aquest estat de fet, la intercomprensió en les peces de la construcció política, però sobretot també cultural i lingüística, té curs i lloc, i la resta apareix com un conjunt de detalls que no enceten pas, o enceten poc, la unitat sensible: es tracta senzillament de pensar que, malgrat les aparències o les manipulacions posteriors, aquella és encara vigent a començament del tercer mil·lenni. Així ho afirmen els mateixos autors moderns alhora que evocuen la geografia dialectal del català del seu temps.

Més endavant, al costat del marc general de Catalunya i la seua àrea lingüística adjacent, cal posar per davant el marc local i aproximar-s'hi. La zona de les cinc comarques del nord és una regió de confins i de contactes de tota mena: la influència del veí de més enllà de les Corberes sempre s'hi ha fet sentir, positivament o negativament segons els contextos. Almanco en l'àmbit lingüístic les influències occitana i francesa, amb unes cronologies diferenciades i unes pressions variables, hi han estat una evidència.

No tinc pas la intenció d'insistir altra vegada sobre aquesta obvietat però resulta evident que des de l'inici de la formació de la llengua escrita, en aquella edat mitjana que comença a transmetre unes herències de documents formals (període mitjà), viu en aquesta part de país un «rossellonès», un dialecte septentrional. Una varietat que es reconeix perquè conté en particular uns occitanismes de contacte. La qualificació de les famoses *Vides de sants rosselloneses* va ser donada entre altres coses per aquesta raó.⁹ Tot i ser reduïda, la presència de dialectalismes és recurrent en tota la documentació medieval tant literària com administrativa: els *scriptores* i *escrivans*, primers redactors de lleis, cartes de jurament, capbreus i pergamins de privilegis i propietats, els poetes (Guillem de Cabestany, Ponç d'Ortafà, Formit de Perpinyà), els cronistes (Bernat Desclot),¹⁰ i més tard els notaris, autors de milers de manuals i lligalls, i de llibres de prerrogatives de les viles rosselloneses dei-

9. *Vides de sants rosselloneses*, text català del segle XIII, establert, comentat i glosat per Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard, amb prefaci i contribució de Joan Coromines, Barcelona, Dalmau, 1977, 3 v.

10. Anomenat d'aquesta manera a causa del topònim del qual trauria el seu origen, a la comarca de l'Aspre septentrional, segurament prop de Castellnou, llavors la capital del vescomtat de Vallespir. Desclot seria doncs un topoantropònim.

xen escapar sota la seua ploma alguns «rossellonesismes» malgrat el formalisme o l'artificialitat del seu escrit.¹¹ A més a més, per damunt dels fets i de les perspectives històriques, les esmentades produccions s'han de considerar conceptualment en un context de llengua escrita que pressuposa una distància relativa amb la llengua oral de cada època.

Més tard encara, amb el pas del temps, entre els segles *xv* i *xvii*, no es pot silenciar com a tercer i consegüent element de naixement d'una variació nord-catalana el pes important de la immigració occitana en el marc d'aquesta porta d'entrada de Catalunya que constitueix la regió septentrional i això, des de sempre. En aquest conjunt històric, geogràfic i demogràfic que dibuixa una especial configuració a l'espai nord-català, l'arribada d'immigrants occitanoparlants, amb llengua d'intercomprensió fàcil i interferències òbvies, planteja de manera objectiva la qüestió de l'evolució i de la variació del català parlat entre l'Albera i les Corberes. Aquells ocupen la posició de minoria demogràfica més important. D'un extrem a l'altre del país, tant poden assolir a vegades fins i tot el grau de majoria quantitativa en el cas d'algunes petites localitats, com també pot ser significatiu el seu volum en valor absolut a la capital rossellonesa. Això condueix a evocar, ni que sigui de manera restringida o mínima, no forçosament la qüestió d'una eventual i poc probable substitució lingüística, sinó més aviat la influència prou destacable de la llengua vehiculada pels immigrants en la de la població del país on s'estableixen.¹²

Dit això, convé recordar i tenir present a l'esperit una sèrie de factors a l'hora d'analitzar, tot i fer-ho ràpidament, una influència lingüística més o manco profunda. Primer, els immigrants occitans, malgrat aquell possible predomini quantitatiu en uns quants indrets, es fonen dins la població autòctona i per dir-ho d'alguna manera adopten la llengua local —i per tant segurament l'adapten. A més, porten amb ells una llengua que és singularment pròxima a la que troben aquí: la barreja i l'intercanvi se'n troben afavorits. Això també facilita evidentment el canvi del seu idioma d'origen pel català. Per consegüent, aquella llengua dels seus orígens, l'occità, no es retroba —o gairebé no es retroba perquè sempre existeixen uns escassos exemples— en la documentació investigada, oficial o privada, dels segles *xvi*, *xvii* i *xviii*, que per ara representa l'única prova tangible i científica que permetria de jutjar la presència i la influència d'aportacions substancials d'occitanismes a la zona dialectal nord-catalana.

11. Nombrosos documents ens són coneguts gràcies a les inestimables investigacions dels arxivers i historiadors dels segles *xix* i *xx*, entre els quals cal esmentar Julien B. Alart, Pierre Vidal, Philippe Torrelles (rossellonesos) i Francesc Montsalvatje (garrotxí), que van produir una quantitat de reculls documentals des de llavors imprescindibles per a l'estudi històric de la llengua.

12. Joan PEYTAI DEIXONA, *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna: L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles *xvi*-*xviii*)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2010, 892 p.

Tanmateix, si bé les petjades lingüístiques un poc remarcables sembla que són justament el nombre creixent d'occitanismes en el lèxic rossellonès, aquests mots estrangers, arran de la seua possible «arribada», es troben poc i es llegeixen sinó en quantitat molt baixa. Una cosa lògica atès que aquests barbarismes només poden trobar-se en molt poc nombre sota la ploma dels coetanis quan es considera que l'estatut i la condició social, tant de la llengua de l'immigrant com del mateix portador, se situen a la part baixa de l'escala social. Cal tirar més endavant en el temps per palesar la presència i la influència dels estrangerismes en els escrits catalans. Cal que ens situem en els segles XIX i XX per a localitzar-los, en un moment en què la llengua catalana està perdent l'oficialitat amb l'investida més forta i evidentment planejada del francès, i tot això en un context de diglòssia avançada. El català, d'alguna manera es deixa anar, s'altera, hi entren interferències: són aquestes traces que espigolen els manuals de dialectologia més recents, uns llibres que defineixen aleshores aquell mateix «rossellonès» del segle XX, una mena de «rossellonès històric», de «rossellonès dels dialectòlegs».

Un altre argument que s'ha de tenir en compte i que ben entès el lector ja té pensat, com una mena de superstrat a l'hora més probable del «naixement» del dialecte, és la separació política que comporta el Tractat dels Pirineus dels anys 1659 i 1660. La divisió de la resta de Catalunya que pateix aquesta zona apareix al principi com a provisional, però s'estableix de manera duradora i roman fins avui. El tall administratiu s'instal·la per tant a poc a poc en els esperits, si bé no altera encara durant segles els fets i gestos tradicionals que ben poc tenen en consideració la partió «nacional» francoespanyola. Però amb els anys, en l'avanç dels decennis dels segles XVII, XVIII i XIX, França s'immisceix, instil·la la seua llengua i penetra la gent amb dosis mínimes, deixant petges i costums petits, voluntàriament o no, que a la llarga obligatòriament produeixen els seus efectes, entre els quals, la integració. Per tant, l'impacte sobre la llengua catalana d'aquí forçosament no pot ser sinó evident: sigui mitjançant lleis o edictes —tot i que hom pot conèixer l'abast molt relatiu que podien tenir en aquells segles—, sigui mitjançant l'entrada feble però encara un poc continuada als segles XVIII i XIX d'«estrangers» als comtats, «francesos» —occitano-parlants o francòfons—, sigui encara mitjançant l'esmentat procés d'integració, llarg però latent —amb les accepcions i extensions que es poden relacionar amb aquest terme. I això sense oblidar la naturalitat de totes aquestes coses que obra en un sentit o un altre. Aquest procés no se l'ha de qualificar ni de jutjar de positiu o negatiu, de bo, violent o sorneguer perquè, per pragmatisme o fatalisme, és el fruit d'uns temps i d'unes forces en presència, entre uns que es volen establir i uns altres que volen continuar existint. Així doncs, tant la llengua dels immigrants occitano-parlants dels segles XVI i XVII, que vindran encara en quantitats molt més reduïdes cap a la zona de la plana entre els segles XVIII i XIX, com la llengua oficial del nou regne —i dels règims que el succeiran— que es troba en els documents oficials, en-

llesteixen uns nous estàndards. D'una banda ataquen la solidesa de la catalanofonia local, que perd el seu estatut oficial i dominant a mesura que el temps passa de l'època moderna a l'època contemporània i actual. De l'altra, al si d'una població catalanoparlant al cent per cent en el transcurs del llarg període descrit aquí, la diglòssia ha guanyat terreny: la dificultat per a l'investigador o el profa serà de datar precisament aquest «procés global» que veu la formació d'aquesta variació que avui coneixem amb el nom de *rossellonès*.

El procés de naixement i desenvolupament del «rossellonès actual» es podria sintetitzar de la manera següent:

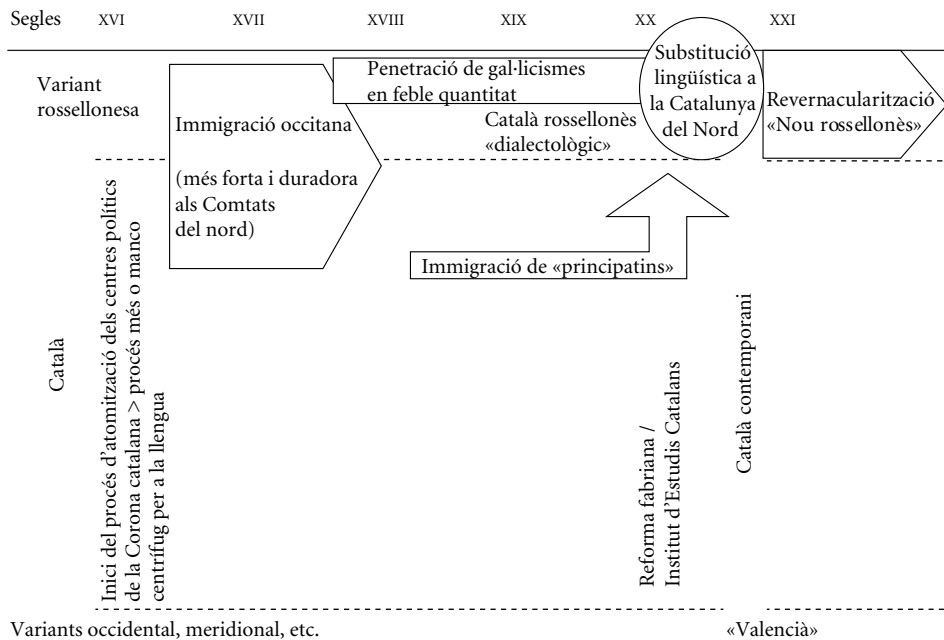

FIGURA 1. Evolució del dialecte septentrional en el conjunt de la llengua catalana (segles XVI-XXI).

CAP A UN MODEL DEL TERCER MIL·LENNI: GESTACIÓ I TRANSFORMACIÓ

Ja malmesa en el fons i amb variacions geolingüístiques antigues i conegudes, la llengua catalana a la Catalunya del Nord sembla que es retroba en un estat fragilitzat des de fa més o manco cent anys. En aquest lapse de temps, no és pas i no es pensa pas tant com abans en una relació amb el «centre»; ha estat d'alguna manera, durant un temps de l'època contemporània, menys vinculada amb les

esferes unitàries. Tanmateix el retrobament és avui dia cada vegada més sensible. Però un cop més, el recorregut de la llengua escrita és un referent indefugible; la versió oral en té segurament altres si bé en aquell moment del canvi dialectològic, l'escrit exhalava molt l'oral.

Malgrat la conservació d'un nivell elevat de correcció en la creació literària, una llengua molt menys culta apareix —i es pot llegir— a final del segle XVIII i al començament del segle XIX en cartes, cançons, teatre, memòries o folis de registre lingüístic sovint inferior. És aquell el moment d'escriptura, a la segona part del segle XIX, que simbolitza aviat la figura d'Albert Saisset, *Un Tal* o *Oun Tal*, tal com firma les seues obres escrites. La llengua de Saisset és el «rossellonès» o la «llengua dels rossellonesos» del segle XIX? Dels rossellonesos o dels catalans del nord? M'inclinaria, com ho judicava Carles Grandó en les seues notes,¹³ a favor de la d'aquella gent de la plana, dels rossellonesos en sentit estricte, més que la d'aquella gent de la muntanya, perquè altres autors (vallespirencs en particular, com ara Caseponce o Bonafont) desenvolupen una llengua tan o més popular però certament «més autèntica» en el sentit d'arcaica, més fidel als cànons de correcció dels segles anteriors, menys evolucionada cap a un «model» al qual més endavant s'ajuntarà el qualificatiu de «rossellonès» —aquest serà llavors el model pres dins la llengua d'*Un Tal*.

Justament al tombant del segle XIX, paral·lelament al que està passant al sud de l'Albera, en un procés de Renaixença propi i posterior, es desenvolupa aquí la controvèrsia entre norma general de la llengua i dialecte —potser per primer cop en el marc nord-català. Ni que fos de manera sumària, paga la pena de recordar aquí l'oposició entre autors nord-catalans pel que fa a l'ús de la llengua i en particular el debat artificialment muntat a l'entorn dels anys 1910-1920 entre Josep Sebastià Pons i Pau Berga.

Pons entra de ple a les lletres catalanes del «Rosselló» al primer decenni del segle amb uns treballs de gran nivell literari. El seu talent és lloat de seguida però se li retreu ràpidament la utilització d'una llengua massa «principatina» i poc autòctona. Unes acusacions del tot abusives quan se sap i es pot llegir com Pons prova de donar més correcció literària al seu parlar d'origen rossellonès per tal de produir una poesia adaptada als estàndards llavors incipients. Els seus detractors, com ara l'arxiver perpinyanenc Pierre Vidal, pessimista amb el futur de la llengua a la Catalunya del Nord, o els intel·lectuals francòfils, recelosos davant d'un eventual «regionalisme» catalanista en un moment internacional tens, com ara Joan Amade, contraposen artificialment a Pons un Pau Berga, rossellonesista en el lèxic

13. Carles GRANDÓ, *Vocabulaire roussillonnais avec traduction en catalan normalisé et en français* = *Vocabulari rossellonès amb traducció en català normatiu i en francès*, 1a reimpr., Perpinyà, Association Polytechnique des Pyrénées-Orientales, 1987, 54 p. (1a ed., 1943). Vegeu també *supra* nota 3.

però finalment molt normativista en la morfosintaxi. Els dos escriptors, poc cerca-raons, es reconcilien de pressa en veure la manipulació de la qual són objecte i en comprendre pragmàticament que aquest no pot ser un tema de lluita.¹⁴

Miquela Valls, que va estudiar la qüestió, addueix el fet que més enllà d'una baralla d'intel·lectuals, la raó principal d'una tal polèmica no pot venir sinó de la influència de l'escola francesa, amb un plantejament i un model de llengua única que va destenyir en el debat local i que, en molts aspectes, encara impera en el posicionament de cara a la llengua en aquest país.¹⁵

Dit això, la discussió entre actors i usuaris professionals de la llengua s'ha mantingut al llarg del segle xx i han tingut lloc altres disputacions.¹⁶ La més dura potser va ser en els anys 1970, quan va revifar l'interès per la llengua en el món dels docents. Una mena de disputa entre antics i moderns en la rauxa d'aquells anys de recerca de llibertat, els uns influïts per la lingüística de Ferdinand de Saussure i l'estructuralisme (Lluís Creixell) i els altres, més conservadors i «dialectò-legs». El debat era públic, la Universitat Catalana d'Estiu nada el 1968 hi ajudava i les coses avançaven en bon camí. Però uns fets van entrebancar el procés, a part dels excessos de l'època i el conflicte de generació. Primer, el cas de la «llengua vassallena», del nom del seu creador, Gerard Vassalls, universitari d'origen rossellonès tornat de Madagascar després de la independència de l'illa, que va creure oportú de solucionar el debat inventant-se una codificació del dialecte nord-català, una varietat que era més pròpia que general. El resultat va ser pèssim i d'alguna manera força destructor per a la llengua d'aquí però per raons científiques òbvies i per sort, no va prosperar.

Segon, s'ha de considerar la figura de Pere Verdaguer, que ha ocupat amb excel·lència un gran espai en la filologia catalana a la zona septentrional. D'una manera més o manco inconscient, Verdaguer ha contribuït a donar visibilitat al rossellonès dins de diferents mitjans nord-catalans, i fins i tot del Principat, però mai no ha pretès que aquestes formes poguessin ser normatives. Verdaguer és un dels millors coneixedors i estudiosos de la llengua catalana al nord, però a l'estil de la gent vinguda des del sud de l'Albera —i possiblement a desgrat seu—¹⁷ mai no ha fet servir aquesta varietat i ben poc l'ha encoratjada —per al bé, el retrobament

14. Miquela VALLS, «Pau Berga (1866-1948): llengua i obra», a *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Perpinyà: (20 i 21 de maig de 1994)*, Barcelona i Perpinyà, Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Perpinyà, 2008, p. 91-123.

15. Miquela VALLS, *Crida per un estàndard rossellonès*, 2003, 7 p. (text original inèdit cedit per l'autora).

16. Gemma GÓMEZ DURAN i Joan PEYTAVI DEIXONA, «The standard in Northern Catalonia from the second half of the 19th century to today», a Josep MARTINES (dir.), *The norm of Catalan in everyday life*, Universitat d'Alacant (en premsa).

17. M'ho ha confirmat en discussions que hem tingut tots dos, com també ho ha insinuat públicament.

i la conjunció dels parlants del nord i del sud de la ratlla fronterera— per fer-la comuna entre ambdues parts de Catalunya.¹⁸ És una llàstima quan se sap el bagatge i la potencialitat de coneixements sobre el rossellonès que té i que sobretot ha transmès a diverses generacions d'estudiants, esdevinguts mestres i professors. El pas al nord de l'Albera de molta gent del sud de la serralada durant tot el segle xx ha produït sovint les mateixes conseqüències: un paper fonamental per al manteniment, l'estudi i, cal dir-ho, l'orgull de la llengua però amb els instruments lingüístics dels quals disposaven, la seua varietat dialectal.

Però el debat entre estudiosos o professionals de la llengua no s'ha d'allunyar gaire de la realitat que l'envolta, en particular quan la història s'accelera. És interessant de veure com evoluciona durant el segle xx aquesta mateixa definició de la varietat dialectal. Al mateix temps es té la impressió que el context d'estudi filològic la fossilitza al nivell del primer terç del segle, mentre que altra vegada els canvis demogràfics (immigracions del sud i del nord, emigracions dels locals), socials (ascens social acompanyat d'un possible abandó del català a favor del francès) i culturals (globalització de la comunicació, ensenyament) trenquen els marcs de definició en els cent anys que vénen, tant per l'ús com per la forma. Cosa gairebé prescindible anteriorment, tota la història del català entre l'Albera i les Corberes ha de ser considerada d'ara endavant amb el procés imparabile que porta a mig termini cap a la substitució del català pel francès, com a idioma majoritari.

Moltes xifres i múltiples anàlisis encara fan falta per tal de jutjar-ne en profunditat l'evolució. Després d'una coexistència de varietats dialectals en funció de l'origen dels locutors en un moment de desús de la llengua per pressió diglòssica del francès (segona meitat del segle xx), neix a la fi del segle xx un híbrid, fruit del procés de revernacularització —un procés comparable per alguns aspectes al d'altres zones catalanoparlants (Alacant, l'Alguer, etc.)— i del rossellonès «dialectològic». Per consegüent, el dialecte ha de tenir una nova definició per a ser viable. Fill dels catalanoparlants autòctons, ja amb uns orígens lingüístics diversos però d'edat avançada la major part del temps, i dels «nous catalanoparlants», molts dels quals no han rebut la llengua dels seus genitors i tenen referents encara més diversificats (mitjans de comunicació, relacions amb els altres, ensenyament, etc.), és urgent de repensar i repassar el guió de manera desacomplexada.

18. Miquela VALLS, *Crida per un estàndard...* També la mateixa autora recorda una anècdota en la qual Verdager, «després d'haver recordat com als anys 1960-1970 cada rossellonesisme [...] a pols contra l'editor Casacuberta de la col·lecció de Barcino tanmateix reservada als autors nord-pirinencs dita Tramuntana [...], donava a un aprenent de novel·lista que li ho preguntava, el vist-i-plau per usar la desinència –i de primera persona, tot afegint que ell no ho podia fer perquè era de Banyoles (d'on va marxar als deu anys)». I Miquela Valls comenta, «ningú no li pot exigir, ni desitjar, de matar l'infant que en ell perdura». Llegiu, però, les conclusions de Pere Verdager a la seua comunicació «La literatura contemporània a la Catalunya del Nord», a les *Jornades de la Secció Filològica...*, p. 130.

No es tracta aquí de fer un estudi de la realitat lingüística i sociolingüística però se l'ha de tenir en compte de manera objectivament indispensable. El context de la catalanofonia a la Catalunya del Nord ha canviat moltíssim des dels primers estudis dialectològics de fa més d'un segle. Després d'un trencament de la cadena de transmissió de la llengua per la majoria de la població fa mig segle, després dels canvis demogràfics, i malgrat la permanència d'una gent autòctona catalanoparlant, s'ha de posar de manifest que els nous locutors s'apropen cada vegada més a un estàndard general del català. L'impacte de la varietat central vehiculada pels mitjans de comunicació atreu el locutor septentrional. Finalment és evident que la llengua estudiada mitjançant el sistema escolar (escola-*collège*-liceu-universitat),¹⁹ actor fonamental de la transmissió, és a bastament una llengua estàndard, de varietat dialectal central, en la mesura en què és difosa per professors avui eixits sigui de la revernacularització sigui de l'aprenentatge d'una «llengua estrangera»: cadascú hi importa el seu model com sap i com pot.²⁰

Tot i això, hi ha lloc per a fer coincidir la varietat definida com a «rossellonès» i el nou idioma produït per la voluntat de revernacularització. La finalitat aquí i ara és de pensar aquell híbrid com una evolució natural.

ESBÓS D'UNA SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA

Recordaré primer que durant el primer decenni del segle XXI, l'àmbit nord-català ha produït unes obres sociolingüístiques de primera mà. Després de l'*Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord* (EULCN-04),²¹ que va proporcionar unes dades bàsiques i indefugibles sobre l'ús de la llengua fa uns quants anys, uns

19. En l'ensenyament primari i el secundari, en les línies bilingües, molt majoritàries i en sistema immersiu. A la universitat, la docència és immersiva.

20. La qüestió de l'ensenyament del català mereix per si sola moltes pàgines i ha estat estudiada molt sovint aquests últims anys. He escollit de no desenvolupar-la aquí perquè no planteja de debò el cas del model de llengua en relació amb el dialecte: el català estàndard és el model de l'ensenyament. Segurament és una solució assenyada i pragmàtica, si bé els seus actors fan servir com cal, quan poden, referències dialectals. Vegeu per exemple Alà BAYLAC-FERRER, *Societat, llengua i ensenyament del català a Catalunya Nord*, tesi doctoral dirigida per Joan Becat, Universitat de Perpinyà, desembre 2009, 469 p.; Joan PEYTAU DEIXONA, «Quelle langue (ré-)apprendre? Catalan standard, dialecte roussillonnais et enseignement en Catalogne du Nord», a Chrystelle BURBAN i Christian LAGARDE (comp.), *L'école, instrument de sauvegarde des langues menacées? : Actes du colloque du 30 septembre et 1er octobre 2005*, Perpinyà, Université de Perpignan Via Domitia, Centre de Recherches Ibériques et Latino-Américaines de l'Université de Perpignan (CRILAUP), Presses Universitaires de Perpignan, 2007, col·l. «Études», p. 149-165.

21. Ernest QUEROL (coord.), *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria de Política Lingüística, 2007, 226 p. (la part nord-catalana també és consultable a <llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/catnord2004.pdf> sota el títol *Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord* (EULCN-04). *Dades sintètiques*).

determinats treballs dels sociolingüistes Domènec Bernardo i Gentil Puig Moreno²² i sobretot les recerques d'Alà Baylac-Ferrer han fet avançar la reflexió en l'espai nord-català.²³

Avui, a la Catalunya del Nord, hi ha un poc menys de 460.000 habitants; fa vint-i-cinc anys n'hi havia 334.000. El ritme de la immigració —sempre al·lòfona— no para i no parará en els decennis que vénen, ja se sap prou bé.²⁴

Segons l'EULCN-04, que ja té més de deu anys d'edat, la gent de la Catalunya del Nord que hi ha nascut representa només el 58 % de la població, més d'un 35 % va néixer a França i un 6 % a l'estranger. Aquestes xifres corresponen a una base de realitat que reprèn més o manco l'INSEE, l'institut d'estadístiques francès.²⁵ Però aquesta base demogràfica no recull sinó dades o xifres dignes de sentit o d'interès sociolingüístic perquè s'hi troba tota la gent nascuda aquí —molta— que no és catalanoparlant i gent de fora —no tanta— que és catalanoparlant.

Dit això, els números més brutals són els que resulten de la pregunta «quina llengua parlàveu a casa vostra quan éreu petit?»: pels naturals de la Catalunya del Nord, el 96,50 % respon que enraonava francès, un percentatge que arriba al 93,83 % pels nats a fora. Malgrat allò que des d'un marc d'especialistes nord-català s'ha pogut retreure alguna vegada a l'EULCN-04,²⁶ el que interessa aquí és que si féssim variar artificialment i abusivament els resultats, d'un 10 % o d'un 20 % cap avall, la situació no deixaria de ser impressionant —i la sensació és ben concreta per a qualsevol persona que passeja per la realitat i la quotidianitat nord-catalanes, que es trobi al cor de Perpinyà o al fons de les valls conflentines. Aquestes xifres són molt més greus que les declaracions del comprendre, parlar, llegir i escriure que l'EULCN-04 posa amb uns percentatges respectius de 65,50 %, 37,10 %, 31,40 % i 10,60 %, com també ho són les dades corregides per l'enquesta complementària d'abast molt més reduït que comptabilitza tan sols els naturals, 88,50 %, 65,50 %, 47,80 % i 17,10 %, respectivament.²⁷ Sense entrar en les polèmiques d'estadístiques sociolingüístiques sobre les declaracions d'intenció i les diverses realitats, si la veritat balla entremig d'aquesta forquilla, no em cansaré de repetir-ho, la situació no deixa de ser inquietant. La batalla dels detalls —aquí és un abús voluntari de llengua— entre experts finalment aboca al mateix estat de fet.

22. Gentil PUIG MORENO, «Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya Nord», *Aïnes Noves* (Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan), núm. 1 (2007), p. 5-97.

23. Alà BAYLAC-FERRER, *Societat, llengua i ensenyament del català...*

24. Dades de l'INSEE, 2010 per al conjunt del departament del Pirineu oriental.

25. Cerca pel web www.insee.fr.

26. En particular, Gentil PUIG MORENO, «Enquestes sociolingüístiques...», *Aïnes Noves*, núm. 1 (2007).

27. Gentil PUIG MORENO, «Enquestes sociolingüístiques...», *Aïnes Noves*, núm. 1 (2007), p. 50.

En el context de reflexió que s'està proposant aquí, val la pena d'esmentar el marc de la transmissió de la llengua. L'ús intergeneracional és una informació sovint significativa. El canvi important intervé a la Catalunya del Nord a l'entorn de la Segona Guerra Mundial. He volgut provar d'esquematitzar aquest ús a través de les generacions del segle xx i he invertit voluntàriament l'ordre de generació que correspon més a la realitat de la composició demogràfica d'inici del segle xxi; he introduït també una variable més en considerar quatre generacions en comptes de tres per al conjunt del segle.

Els besavis (generació 4) de la generació més jove d'avui (0-20 anys: gen. 1) malgrat l'ambient diglòssic i la voluntat i l'obligació d'escolarització en francès, van transmetre en bona part el català (directament o no, voluntàriament o no, passivament o no) als seus fills, avui avis (gen. 3). Però aquests avis actuals (gen. 3) nascuts molt sovint pels volts o després del conflicte major del segle no han fet igual amb la generació dels pares d'avui (gen. 2).

En l'EULCN-04, quan es pregunta sobre la llengua parlada de fet entre els besavis, el català surt com a llengua dels besavis materns en el 49,80 % de casos i dels besavis paterns en el 42,30 %. Els besavis que parlaven francès eren el 34,40 %.

Continuem en el temps i passem unes quantes generacions.

El percentatge de la llengua catalana parlada entre els besavis (gen. 4) i els seus néts (gen. 2) cau al 26,60 % en el cas dels besavis materns - néts, i al 15,50 % en el cas dels besavis paterns - néts.²⁸

La llengua parlada entre els avis actuals, és a dir la gent d'entre 50 i 65 anys segons les corbes demogràfiques, és el català en un 28,60 % mentre que el percentatge de la llengua parlada entre aquesta generació 3 i els seus fills, de la generació 2, cau dramàticament al 4 %. Una dada que s'hauria de contrastar molt més amb la declaració del 65 % de la gent que diu saber o parlar català, tal com subratlla justament Puig Moreno.²⁹

Tres remarques permeten de fer la transició. D'una banda, la interrupció de transmissió se situa entre les generacions 3 i 2 a l'entorn de la Segona Guerra, pels volts dels anys 1940-1960. També es pot afegir que les dades més brutes recalquen el canvi de llengua entre germans d'una mateixa família: els nascuts abans del

28. És interessant de recordar que la diferència es podria explicar per la importància de la llengua materna en el sentit primer de la paraula, la llengua transmesa per la mare. Puig Moreno apunta que els nord-catalans eren més ensenyats en francès que les nord-catalanes: no hi estic del tot d'acord i en particular per les experiències viscudes i els exemples familiars. Per exemple, se sap perfectament que en un context (poc estudiat fins ara des d'un punt de vista de les xifres) en què una part dels homes joves marxava cap a França endins a cursar estudis i a trobar feina, a les dones o joves se'ls ensenyava més el francès i se'ls parlava més en aquesta llengua perquè així se'ls multiplicaven les possibilitats d'inserció social i sobretot matrimonial.

29. Gentil PUIG MORENO, «Enquestes sociolingüístiques...», *Aïnes Noves*, núm. 1 (2007).

conflicte mundial van ser criats en català, els nascuts després de la guerra ho van ser en francès. La victòria, la política però també bona part del mercat laboral fora del país catalanoparlant van tenir d'alguna manera la seua influència i van produir el seu efecte. No cal descuidar tampoc que en aquesta mateixa zona del català, la llengua del treball, sobretot en els sectors primari i secundari, era el català, cosa que no trigarà a connotar-lo com a llengua dels camperols o els obrers.

De l'altra, la transmissió avui és molt compromesa, si més no, ben poc assegurada. Ara bé, aquesta remarca s'hauria de matisar perquè malgrat la seua feblesa i seguint els diversos models i factors esmentats, el fenomen de la «transmissió-recuperació» és relativament viu. Finalment, l'abandó de la transmissió contradiu el «desig de llengua» expressat en força en les diverses enquestes d'abast petit o gran dutes a terme des de fa un quart de segle.³⁰ La dita contradicció, però, no deixa de ser lògica ja que, tot i ser vist com a important, el fet de transmetre tant aquell patrimoni com aquell plus no es tradueix gaire en actes: els uns no el poden garantir ells mateixos als altres. Dit d'una altra manera, no va més lluny del desig, no es fa l'esforç social o polític en aquest sentit, com si la responsabilitat de l'objecte llengua recaigués sempre en altres, per procuració.

L'incipient i entrebancat procés de revernacularització (anys 1990-2010) és fruit sobretot de la recuperació identitària del fet català, del nou gir d'aquestes terres cap al sud de l'Albera, degut a l'obertura —en força sentits— de la frontera estatal i l'embranchida econòmica de la Catalunya autònoma. En el context de la història immediata, el procés sobiranista del Principat no pot sinó afavorir la recuperació de la llengua vernacla, si més no i paradoxalment com a llengua del veí.

En un marc fora de la família, sempre segons les dades de l'EULCN-04, els naturals de la Catalunya del Nord declaren usar el català amb els amics en un 19,10 %, una cosa estranya sempre al costat d'aquell 65,50 % que diu que sap o parla català. Amb els amics que diuen parlar català, el percentatge d'ús interpersonal s'apuja al 26 %, i amb els amics francòfons, el català lògicament no s'usa mai (0,50 %).

Fora d'aquests àmbits d'ús de l'idioma, en el domini públic o administratiu, la llengua és el francès, tret de casos cada vegada més escassos en què el metge, el forner, el lampista, el treballador, etc., sempre ha tingut una relació laboral en català. És per aquesta raó que fins fa poc (anys 1980-1990) els nord-catalans, amos i col·legues de treball, han parlat en majoria en català amb els migrants castellano-parlants (andalusos sobretot): el català era la llengua de la feina si més no de la major part dels sectors primari i secundari i d'una part significativa del terciari. Era a més a més, i és evident en molts casos, la llengua de l'amo —d'una banda, qui pagava, manava, i, de l'altra, aquest pensava fer-se comprendre millor amb un

30. Alà BAYLAC-FERRER, *Societat, llengua i ensenyament...*, p. 427-432.

idioma que li pareixia més pròxim. Però, en els últims trenta a quaranta anys, tot aquest marc de relacions lingüístiques laborals també s'ha acabat en gran part.

Diguem-ho amb gosadia, les normes de funcionament de la llengua queden reduïdes a poca cosa. Dit de manera directa, la llengua de comunicació és avui el francès, tret pels catalanoparlants de sempre i els «revernacularitzats». Hom pot destacar-ne quatre grups:

— Persones locals més grans de seixanta-cinc anys: gent que parla el català en la varietat local de manera natural o no (la major part de la qual no sap escriure'l) i per transmissió generacional oral.

— Persones de la resta dels Països Catalans que sempre han usat el català entre elles, joves o velles: migrants econòmics, exiliats del 1939, residents instal·lats recentment, etc.

— Persones militants de la llengua: avui susciten l'admiració de bona part de la gent catalanoparlant passiva i provoquen la nostàlgia d'una edat perduda. Al moment de la substitució lingüística de la postguerra, sovint van ser objecte de burles perquè se'ls considerava en una lluita de rereguarda.

— Els gitanos d'origen local o més àmpliament catalans, esmentats més endavant, en una situació recent de diglòssia.

El context d'ús òbviament varia molt: la primera categoria passa molt fàcilment al francès perquè ha viscut la pujada del francès com a llengua d'ascens social i de comunicació amb la resta de l'Estat i de tot allò que té com a representació (administracions, serveis, etc.). Per aquestes raons i encara l'educació, la migració, la immersió cada vegada més forta i el tall real amb la resta de zones catalanoparlants sota el franquisme sobretot, les primeres generacions nascudes a la primera meitat del segle xx han parlat francès als fills a partir sobretot del final dels anys 1940 i en un context evident de diglòssia total. La varietat rossellonesa hi és veritablement dominant: és l'últim reducte dialectòfon —amb tot el ventall de criteris que cal posar darrere de la paraula *dialecte*, tal com he dit a bastament suara. Per tant, el català a la Catalunya del Nord és cosa d'aquella generació dels besavis.

La «gent del sud» viu diferentment: la seua llengua és vista com a altra, com un «català espanyol», perquè per a un nord-català ciutadà francès, en té l'entonació i un cert nombre de mots diferents. La seua vida pot ser catalanoparlant en el mateix volum de producció que a les altres regions de llengua catalana, però la relació amb els altres pot ser diferent perquè no s'hi observa tant el complex del «francès provincià» com en el primer grup. Ara bé, molts també han usat i continuen usant el francès tant amb els seus descendents com amb els nord-catalans catalanoparlants, seguint de manera clàssica —i no se'ls ha de tirar cap pedra!— el model de promoció social i integració a França dels mateixos indígenes.

El tercer conjunt és el més divers: militants de tota mena, de qualsevol origen o edat, entre els quals es poden comptar els «nou conversos», convençuts de la

utilitat de la llengua catalana o de la necessitat d'integració pels productes culturals del país que han triat, o aquells encara que veient els esforços de la militància per a produir un ensenyament de qualitat inscriuen els seus fills en una escola «diferent» per ingressar en una «elit» somiada. Aquest grup o més ben dit aquests diversos petits grupets són avui segurament el motor de la llengua, el de la revernacularització; mantenen part de les esperances, però ho tenen difícil en la situació atomitzada en la qual viuen o quan es troben sols en un poble o aïllats en el món urbà perpinyanenc i de la rodalia. De manera complementària, s'hi poden afegir els convençuts de multilingüisme, sovint recentment establerts a les terres nord-catalanes, que veuen en el català una llengua de futur entre altres i que a vegades aposten per fer-lo aprendre als descendents.

A més, no es pot silenciar l'element lingüístic dels gitanos nord-catalans, molt impermeable per múltiples raons, com ara l'automarginació i l'ostracisme. Cal subratllar el fet que cada cop més, amb la pressió creixent del francès, es veuen nins d'origen gitano que parlen sobretot en francès tot i tenir els pares molt majoritàriament catalanoparlants.

Les relacions lingüístiques entre els grups són evidents —potser no tant amb el quart—, sobretot avui en un context que sembla voler portar cap a un final d'autoodi o definir-se com una assumpció més o manco conscient del trauma engendrat pel canvi de llengua. Ara bé, aquelles interrelacions no són pas simples com ara entre una padrina que no gosa parlar en català a la seua néta que va a una escola catalana o que en té quatre nocions apreses de les hores d'intervinents en català i aquesta mateixa joveneta que sent el parlar de l'àvia prou diferent i la corregeix; o per exemple entre uns olotins vistos com a estrangers des de sempre i uns perpinyanencs a qui ara agrada de xerrar un xic la llengua; o encara entre uns pares conscients de fer estudiar el català als fills per recordar allò d'abans amb l'esperança de fer-ne quelcom en el futur. Tot això en un món de relacions lingüístiques fonamentalment francòfones en més del 95 % de casos, que mira la situació, tot s'ha de dir, no pas amb tant menyspreu com en temps enrere, però potser encara amb un poc de condescendència típicament francesa, o en el millor dels casos amb un interès relatiu. Finalment, cal afegir-hi —o restar-hi, segons com es faci l'anàlisi— la nombrosa gent totalment aliena al món en el qual li ha tocat viure o ha triat de residir (ciutadans estrangers, forasters que viuen autàrquicament, etc.). Es veu nítidament que la societat de la Catalunya del Nord és força compartimentada, fragmentada, aïllada entre els seus diversos components: aquesta situació social genera una situació lingüística —i viceversa.

És més, sovint les ocasions han estat perdudes: els talls de la cadena intergeneracional de transmissió de la llengua són difícils de tapar perquè responen o s'afegeixen a altres mancances (allò per exemple de la comunicació entre gent de 15-20 anys, gen. 2, i gent de més de 65 anys, gen. 4), i les discussions sobre el

model de llengua han pogut propiciar l'aïllament dels grups: els locals naturalment conservadors del dialecte però que no l'han transmès, i els forasters o nous locutors, més inclinats, de manera conscient o no, cap a un estàndard. Al mateix temps, per no enrabiar i no despistar els pocs que queden, no m'estendré tampoc gaire sobre les baralles estèrils, recurrents i deletèries entre militants convençuts, filòlegs pseudoespecialistes i autoritats autoproclamades, patums de la catalanitat, per a aconseguir els llocs de poder de la cultura catalana, que en molts moments, potser no tant i no tants ara, han entrebancat el desenvolupament de la transmissió i el procés de la revernacularització, i han desanimat els locutors.

DEFENSA I NECESSITAT D'UN MODEL DIALECTAL COMPLEMENTARI

A hores d'ara, en un moment en què s'està acabant una etapa de la història de la llengua catalana en aquestes terres septentrionals de la catalanofonia i en què ja n'ha començat una altra, potser hi ha encara un petit lloc per a l'existència d'un model de llengua complementari, adaptat, d'àmbit restringit, és a dir per als usos interns de la Catalunya del Nord i sense un alt grau de formalitat: serà només un model instrument, un model recurs, que pugui recuperar i perennitzar l'herència de les generacions anteriors, un patrimoni encara viu —però a vegades potser fossilitzat. Un model que de fet no n'és un de veritat perquè la variació és massa fina, massa reduïda, si no és en l'esperit de la gent catalanoparlant de la Catalunya del Nord a la qual la francesització ha fet creure que parlava un «altre català», una varietat allunyada de la resta dels parlants. La voluntat que vull expressar aquí és que encara es poden connectar les baules de la cadena entre una llengua «immemorial» —amb tota la subjectivitat que conté la paraula— i una llengua apresada per molts com a forastera en un context de quasi immersió o com a mínim de proximitat cultural o geogràfica.

En el mateix sentit es constata una veritable necessitat d'adequació de la realitat local tant en l'àmbit lingüístic com en l'àmbit social per tenir un referent amb reconeixement acadèmic de la llengua que es vol tornar a escriure o parlar a les comarques del nord de l'Albera, com és el cas en les escoles, els diaris, les ràdios, les institucions, el cas senzillament dels qui cada dia més fan servir la llengua vernacla del país. Voldria insistir en el protagonisme de l'educació escolar en l'aprenentatge de la llengua: la demanda d'un «marc acadèmic orientatiu» que inclogui de manera normal, normalitzada i normativitzada la «llengua que encara es parla» a les comarques nord-catalanes és una petició reiterada de part dels docents de tot tipus, de qualsevol origen i nivell, per tal d'adequar-se a la diversitat dels alumnes que poblen les aules de les esmentades terres.

Entre aquests hi ha evidentment una gent, no pas minoritària, a qui també agradaria de poder usar «normalment» formes locals sense ser titllada de localista,

de poder usar aquelles formes avalades acadèmicament. Per tant, la necessitat d'assentar orientacions escrites —o si més no per a l'escrit— val tant per a fer obra d'obertura, d'aproximació o d'educació a la llengua, com per a demostrar alhora que la variació només és un afegitó mínim —la redundància és voluntària— en un conjunt que es diu *català* i que aquell plus que aquí es diu també és correcte i normal. Aquest treball evidentment no permet d'analitzar la finesa de la llengua oral, que és la part dialectal que segurament té més variació. El fet d'estatuir un escrit del dialecte fa perdre creativitat i vitalitat a l'oral, que deixa de ser col·loquial.

Aquí rau la base de la proposició concreta formulada a continuació. Aquesta només pot ser un complement, una addenda, del que queda prou viu de la varietat septentrional i que, en part, ja estableixen les normes vigents de l'Institut d'Estudis Catalans.

Només es vol donar a aquests criteris un reconeixement explícit en el marc de les orientacions normatives de l'Institut per a fer servir la llengua en la seua varietat septentrional, sense modificar les bases de la llengua estàndard. L'Institut d'Estudis Catalans ha de fer aquí a la vegada el seu paper d'expert, d'àrbitre i de referent normatiu per a la llengua comuna. La norma fabriana en termes ortogràfics conservada i adaptada en el si de l'Institut d'Estudis Catalans és respectada i avalada aquí i tinguda com a límit i cànon, cosa que ha de facilitar l'accés a la norma estàndard.

Més important encara: no es tracta d'una imposició sinó d'una proposta d'ús que recupera les bases gramaticals comunes a tota la llengua i hi afegeix uns complements locals. Hi acull també, de manera no exhaustiva, un conjunt lexical prou ample però que no recull evidentment tots els detalls de la parla local, atès que molts d'aquests mots es poden perpetuar per si sols o morir de desús natural. La llengua descrita més endavant es fonamenta sobretot en la seua forma escrita; l'oral ocupa més espai de llibertat en qualsevol parla. Per a aquest últim, el marc de referència ja es pot trobar en les propostes per a un estàndard oral de la llengua catalana enllestides per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.³¹

Finalment i no menys important, s'ha d'afegir aquí l'útil i obligatòria presa en compte de les aportacions del dialecte septentrional al conjunt de la llengua en el procés de creació terminològica, siguin per a fer servei general, siguin per a tancar forats semàntics d'una realitat quotidiana que remet a un espai diferent de la resta de l'àrea catalanoparlant. Aquest paper s'ha de reivindicar a la Catalunya del

31. La Comissió del Català Estàndard de l'IEC, presidida pel doctor Joan Veny i formada pels doctors Antoni Ferrando, Josep Gifreu, Josep Martines, Carles Miralles, Joan Miralles, Joan Peytaví i Ramon Sistac, va acabar la seua *Proposta* a final del 2012 i aquesta va ser tramitada durant el 2013 a la Secció Filològica, que l'està discutint, corregint o esmenant i la votarà, abans de publicar-la durant el 2016.

Nord per la raó senzilla que forma part d'un espai global català, però aquí la pertinència òbvia a un espai francès el fa ser un xic diferent del de les zones de més al sud de l'Albera.

Allò que voldria amb aquesta breu anàlisi seria de considerar que les varietats demostren també entre elles una unitat de la llengua per l'existència sincrònica de relacions lingüístiques, en el record d'un plantejament, d'una posició i d'un comportament fabrians de reunir fets de llengua comuns més que no pas dividir introduint encara una forma altra.

Amb això tinc el goig de creure que hauré complert tant amb les propostes per a un estàndard oral de la llengua catalana dictaminades per l'IEC com amb el model de llengua de la futura edició del diccionari normatiu que ja s'està debatent actualment en el si de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Es preveu que el futur diccionari haurà de contenir el lèxic estàndard, lèxic d'especialitat i altres mots que no reuneixen les condicions per a formar part de l'estàndard però que pertanyen al cabal lexical de la llengua (mots en desús en la llengua literària, mots d'ús restringit). A més, la coherència global unitària, composicional i polimòrfica del català esdevé l'eix central de referència i de reflexió, en un temps en què les interrelacions territorials i, doncs, geolingüístiques mai no han estat tan fortes, i s'aposta així per una llengua de tots, per a tot i per a tots.

EL CATALÀ DE LA CATALUNYA DEL NORD AVUI

Reflexió col·lectiva

Aquesta reflexió general, iniciada fa uns quants anys, és fruit de diverses discussions amb protagonistes variats de la «nova generació» del món cultural nord-català, interessats en la llengua en general i en aquesta àrea lingüística en particular.³² La proposta va ser debatuda amb Alà Baylac-Ferrer, professor de llengua catalana d'educació secundària, actualment a la Universitat de Perpinyà i doctor en estudis catalans per aquesta universitat; Joan-Daniel Bezsonoff, professor de llengua catalana i llengua francesa d'educació secundària i reconegut escriptor; Gerard Jacquet, periodista radiofònic i cantant; Joan-Lluís Lluís, també escriptor destacat i assessor lingüístic a la Casa de la Generalitat de Catalunya a Perpinyà; Esteve Valls, periodista radiofònic i creador dels webs *la-clau.net* i *open.cat*, i Enric

32. Voldria expressar el meu agraïment a les persones especialistes que en els anys passats han fet una lectura d'aquest treball i han proposat esmenes per tal de millorar-lo: Albert Jané, Isidor Mari, Joan Martí i Castell, Josep Maria Nadal, Gemma Rigau, Ramon Sistac i Joan Veny. Estendré l'agraïment a les reflexions recents i sempre assenyades de Jean-Paul Escudero, mestre d'escola, doctor en estudis catalans i gran coneixedor de la nostra variant. Finalment, vull dedicar unes paraules de profunda gratitud a la feina i l'ajut molt professionals de les correctores, Sílvia López i Mar Pongiluppi.

Vilanova Cortassa, advocat i més endavant jutge i especialista del dret de les llengües a Perpinyà. Més tard, la relectura i unes esmenes al text van tenir l'ajuda i la col·laboració de Miquela Valls, professora agregada jubilada a la Universitat de Perpinyà, membre corresponent de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC; de Jordi Joaquim Costa i Costa, catedràtic d'estudis catalans, membre corresponent de la Secció Filològica de l'IEC, i del ja esmentat Alà Baylac-Ferrer.³³

Advertiment

Per respecte a la norma ortogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans tal com s'ha dit més amunt en aquesta introducció, tan sols s'admet una variant ortogràfica a vegades adaptada a la variació. Des del punt de vista oral o col·loquial, s'ha obert el nombre de possibilitats fonètiques, sense que hi constin variants escrites. Tal com ara s'escriu *petó* i s'admeten les pronúncies [pə'to] i [pu'tu], s'escriu *adéu* i s'admeten les pronúncies [əðew] i [əðiw], i es reserven òbviament les segones pronúncies en cada cas per als registres col·loquials.

Aquestes remarques s'apliquen també a l'onomàstica: El Pertús [əl pər'tus]/[əl pur'tus], El Voló [əl bu'lo]/[əl bu'lu] o Cànoes ['kanuəs]/['kanus]. Avui la base de referència de la toponímia nord-catalana, avalada per l'Institut d'Estudis Catalans, és el *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*.³⁴

Qüestió del registre de llengua

Com en qualsevol llengua viva, el català té diversos registres de llengua. En parlar o escriure en català, cal plantejar-se doncs la qüestió del registre. El locutor ha de triar aleshores el tipus de llengua adequat i per tant cadascú usa unes opcions lingüístiques més locals o més generals, segons les situacions.

Posem com a exemple l'ús de la negació:

33. En el mateix sentit, vaig publicar uns primers escrits sobre el tema de la llengua en el marc actual de la Catalunya del Nord, uns escrits que ja avancen idees recalcades aquí: «Quelle langue (ré-) apprendre? Catalan standard, dialecte roussillonnais et enseignement en Catalogne du Nord», a Chrystelle BURBAN i Christian LAGARDE (comp.), *L'école, instrument de sauvegarde...*, p. 149-165; «Algunes reflexions sobre el català septentrional o rossellonès en un final d'etapa dialectal», *Mirmanda: Revista de Cultura = Revue de Culture* (Perpinyà, Mirmanda), núm. 2 (2007), p. 111-121 (també publicat a *Llengua & Literatura: Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans), núm. 20 (2009), p. 193-207); «L'ús interpersonal del català a la Catalunya del Nord», a Francesc VALLVERDÚ (cur.), *Simposi Internacional sobre el Català al Segle XX: Balanç de la Situació i Perspectives de Futur* (Barcelona, 26 octubre 2007), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 339-347.

34. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007, 131 p., disponible en línia a <publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000044/00000018.pdf>.

—Nivell 1. En una conversa amb un company o un membre de la família (registre col·loquial), se sol usar *pas* a soles.

Tinc pas son.

En vull pas.

En cas que aquest exemple s'escrigui, és perquè hi ha una voluntat expressa de mostrar l'esmentat nivell (ús conscient), com ara un diàleg transcrit en una novel·la o en una escena de teatre, etc.

—Nivell 2. En una entrevista (nivell mitjà de formalitat), en un escrit de tipus oral acurat o escrit corrent, s'usa *no* o *no... pas*.

No vaig pas venir a la reunió. / No vaig venir a la reunió.

Ara no tinc pas temps de llegir això. / Ara no tinc temps de llegir això.

—Nivell 3. En un escrit formal (nivell alt), s'usa *no*, eventualment *no... pas* en certs contextos, amb un matís de negació més emfàtica.

*L'any 2002, no va obtenir el mínim de suport
necessari per a repetir candidatura.*

Fonètica

REMARQUES PRÉVIES

L'ortografia fabriana permet de prendre en compte en la llengua escrita més formal determinades pronúncies col·loquials. Per exemple, es poden citar els casos en què col·loquialment es produeix l'emmudiment o la síncope de la vocal neutra —que no són exclusius del septentrional—, com a *raïm* ['rim], *parell* ['preɫ], *parió* [pri'u], *veremes* ['breməs], *esperit* [əs'prit], *veritat* [bri'tat],³⁵ o encara el de l'apòcope de la vocal neutra final que es troba per exemple en *ànsia* ['ansi], *família* [fə'mili] o *pèrdua* ['perðu]. En aquests casos, la grafia no reflecteix unes pronúncies que, tanmateix, són admissibles en els registres col·loquials.

De la mateixa manera, podem esmentar els casos de simplificació o reducció fonètica que han estat admesos com a grafies alternatives, com *carbassa/carabassa* [kər'βasə]/[kərə'βasə], *cargol/caragol* [kər'ɣol]/[kərə'ɣol], i d'altres que només adopten en la grafia la primera de les pronúncies: *pateix* [pə'teɪ]/[pə'teɪ], *decideix* [dəsi'deɪ]/[dəsi'deɪ], *calaix* [kə'laj]/[kə'laj], *peix* ['peɪ]/['peɪ], etc.

No deixaré de repetir voluntàriament aquesta obvietat: la llengua oral sovint pot ser diferent de la llengua escrita. Aquella, però, no ha pas de ser esclava d'aquesta, sobretot quan veiem que obre pas recentment a barbarismes fonètics. Par exemple, *batlle*, *Cotlliure*, etc., són pronunciats erròniament o abusivament ['bɑɫɫə] en comptes de ['baɫɫə], [koð'liwɾə] en comptes de [kuɫ'liwɾə]. A més a més, no s'ha de confondre la /l/ palatal [ɫ] amb la iod [j], que en el marc septentrional, en què no es fa la iodització, seria considerada com un gal·licisme fonètic (per exemple, *aquell*, pronunciat [ə'keɪ] per [ə'keɫ]).

35. Recordem en el mateix ordre d'idees que cal escriure *Galderic* pronunciat aquí [gəɫ'drik] en front de la forma massa sovint vista en onomàstica *Galdric* —com si *Teresa* s'escrivís *Tresa*, tot i que es pot pronunciar ['trezə].

Molt més greu seria considerar variant dialectal fonètica la /r/ uvular típica del francès.³⁶ És una pronúncia que cal evitar.

Hi ha altres trets característics que es poden considerar pronúncies col·loquials, però que no han de transcendir en l'escriptura. Són els que apareixen en segon terme en els exemples següents:

- a) El reforç —bastant generalitzat— dels mots acabats en /r/ per la dental /t/.
- dur* (*adj.*) ['dur]/['durt]
mar ['mar]/['mart]
amor [ə'mor]/[ə'murt]

b) La vocal de reforç d'ús semblant que trobem en alguns mots —i que a vegades es presenta en els mateixos exemples de l'apartat precedent—, que no ha de constar en l'escrit.

- ser* ['se]/['serə]
cor ['cor]/['korə]/['kort]
dur (*adj.* o *v.*) ['du]/['durə]/['durt]
ahir [ə'i]/[ə'irə]/[ə'irt]

c) La palatalització d'algunes nasals, freqüent en molts àmbits del català septentrional. Només se'n pot acceptar l'ús complementari en registres col·loquials. Els seus orígens són diversos (arcaïsmes, occitanismes, etc.).

- sovint* [su'βin]/[su'βiɲ]
granota [grə'notə]/[grə'notə]
Nils ['nils]/['ɲils]

VOCALISME TÒNIC

El sistema vocàlic tònic de la varietat septentrional és el més senzill de tota l'àrea lingüística catalana. Alguns casos d'accentuació mereixen un comentari específic. Són admissibles en els registres col·loquials:

a) La pronúncia plana dels mots proparoxítons o esdrúixols deguda a un desplaçament d'accent.

- política* [pu'litikə]/[puli'tikə]
república [rə'puβlikə]/[rəpu'βlikə]

Ara bé, la tendència actual dirigeix els nous parlants septentrionals cap a un retrobament dels proparoxítons, que és la pronúncia adequada en els registres formals.

36. Una remarca que es llegeix a vegades en certs manuals o cursos de dialectologia.

música ['muzikə] / [mu'zikə]
síl·laba ['siləβə] / [si'laβə]

b) La pronúncia plana dels mots proparoxítons o esdrúixols deguda a la caiguda de la vocal neutra final ja que, en aquests casos, la vocal neutra [ə] desapareix en posició final.

família [fə'miliə] / [fə'mili]
gàbia ['gaβiə] / ['gaβi]

c) La formació d'un sintagma paroxíton o oxíton en comptes d'un proparoxíton o paroxíton en la combinació d'una forma *verb* + *pronom*:

aixeca't [ə'ʃekət] / *aixeca-té*³⁷ [ə'ʃekə'te]
aneu-vos-en [ə'newβu'zən] / *aneu-vo'n*³⁸ [ə'newβun], ['newβun]

d) En general, la /o/ oberta es manté a nivell d'una /o/ mitjana. Aquesta pronúncia és acceptable en tots els registres.

bola ['bɔlə] / ['bolə]
roca ['rɔkə] / ['rokə]
corda ['kɔrdə] / ['korðə]
dona ['dɔnə] / ['donə]
això [ə'ʃɔ] / [ə'ʃo]

e) També és general la reducció de la [e] i la [ɛ] a una [e] mitjana. Aquesta pronúncia és acceptable en tots els registres.

cafè [kə'fe] / [kə'fe]
(jo) faré [fə're]
ferrer [fə're]

f) En els casos d'alternança de la [o], /o/ tancada del llatí vulgar i del català primitiu i la [u] (ja des del segle XIV), les pronúncies que apareixen en segon lloc són admissibles en registres col·loquials. Les primeres són les adequades en els registres formals.³⁹

mosca ['moskə] / ['muskə]
torre ['torə] / ['turə]
cançó [kən'so] / [kən'su]

37. Aquesta forma no s'escriu.

38. Aquesta forma no s'escriu.

39. Recordem que la confusió no es dona a tot el domini nord-català i que encara es manté la diferència a la Cerdanya, l'alt Vallespir i l'Albera.

font ['fon]/['fun]
Canigó [kəni'ɣo]/[kəni'ɣu]
Salvador [səlbe'ðo]/[səlbe'ðu]
(ell/ella) dóna ['donə]/['dunə]

CAS DEL SO [y]

El so [y], que no existeix en català, es pot trobar en manlleus d'altres llengües, en particular del francès. Només en aquests casos manlevats és una pronunciació admissible, per exemple *fondue*.

Ara bé, en manlleus més antics, la /u/ és pronunciada [u].

el/la puré [pu're]
el menú [mə'nu]

VOCALISME ÀTON

El vocalisme àton del català septentrional coincideix en general amb el del català central. En alguns casos, existeix una fonètica pròpia de la varietat nord-catalana, que es pot recordar aquí.

a) La vocal neutra [ə] pot palatalitzar-se en [i]:

— Per assimilació vocàlica.

petit [pə'tit]/[pi'tit]

— Per palatalització.

llegir [lə'zi]/[li'zi]

— Per assimilació a la consonant palatal veïna.

genoll [ʒə'noʎ]/[ʒi'nuʎ]

deixar [də'ʃa]/[di'ʃa]

germà [ʒər'ma]/[ʒir'ma]

sarment [sər'men]/[fir'men]

seixanta [sə'ʃantə]/[fi'ʃantə]

Marqueixanes [mər'kə'ʃanəs]/[mər'ki'ʃanəs]

(el) Castellet [kəstə'ʎet]/[kəsti'ʎet]

b) La vocal neutra [ə] es pot assimilar a una vocal tònica velar.

esternudar [əstərnu'da]/[əsturnu'da]

berruga [bər'ruɣə]/[bu'ruɣə]

fenoll [fə'noʎ]/[fu'nuʎ]

sangsuga, 'sagonera' [sən'suɣə]/[sun'suɣə]

CONSONANTISME

El consonantisme del català septentrional coincideix en general amb el del català central. Existeix per a alguns grups consonàntics una fonètica pròpia de la varietat nord-catalana, que es pot recordar aquí.

En alguns casos el grup gràfic [vocal + iod + fricativa palatal] passa a pronunciar-se [vocal + iod], a diferència per exemple del català central que pronuncia habitualment [vocal + fricativa] o del català occidental que articula [vocal + iod + fricativa].

Així és admissible col·loquialment que la fricativa [ʃ] en posició final es redueixi a la semivocal [j], tot i que avui es tendeix a generalitzar la pronúncia estàndard, que és l'adequada en els registres formals (apareix en primer lloc en els exemples següents).

peix [ˈpeʃ]/[ˈpej]
greix [ˈgreʃ]/[ˈgrej]
calaix [kəˈlaʃ]/[kəˈlaj]

Formes anteriors a l'aparició de la /d/ epentètica, els grups consonàntics del català medieval /nr/ i /lr/ van evolucionar així, reforçant la vibració de la líquida [r]. Ens trobem per tant amb solucions orals dobles.

tendre, v., adj. [ˈtend̪rə]/[ˈtenrə]
 (El verb *tendre* conviu al costat del verb *tenir*.)
divendres [diβend̪rəs]/[diβenrəs]
Portvendres [purβend̪rəs]/[purβenrəs]
moldre [mol̪d̪rə]/[ˈmolrə]

Aquestes solucions també s'apliquen als grups medievals /ndr/, pròxims als anteriors.

vendre [ˈvend̪rə]/[ˈbenrə]
prendre [ˈpend̪rə]/[ˈpenrə]/[ˈprend̪rə]

Morfologia i sintaxi

CANVIS DE GÈNERE

Fenomen compartit amb altres zones dialectals, el gènere d'alguns mots pot no correspondre en uns quants casos amb l'àmbit general. Es pot utilitzar tant el masculí com el femení en casos com els següents (en primer terme es presenta l'opció més general):

el fred (gen.) / *la fred* (res.)
el color (gen.) / *la color* (res.)⁴⁰

CASOS DE PLURAL

El plural en el català septentrional coincideix amb l'ús que en fa en general el català central.

Existeix en canvi, en alguns casos que es recorden aquí, una fonètica pròpia de la varietat nord-catalana, que no afecta ni ha d'afectar l'ortografia de les paraules.

La formació de plurals escrits amb /n/ subjacent es pot fer sense realització de la nasal [n] a l'oral (aquest tret no es dona ni històricament a l'Albera, l'alt Vallespir o la Cerdanya, zones tradicionals de transició dialectal):

català > *catalans* [kətə'lans]/[kətə'las]
mà > *mans* ['mans]/['mas]
camí > *camins* [kə'mins]/[kə'mis]
lliçó > *lliçons* [li'sons]/[li'suns]/[li'sus]
acció > *accions* [əksi'ons]/[əksi'uns]/[əksi'us]

40. Recordem que en aquests dos exemples, els dos gèneres són normatius.

ARTICLE

En el català septentrional es retroben les mateixes formes d'article que en el català central.

POSSESSIUS (ADJ. I PR.)

Els adjectius possessius forts són els mateixos que en l'àmbit general amb alguna variant complementària també compartida amb altres zones del català i acceptable en registres formals:

el meu	la meua / la meva
el teu	la teua / la teva
el seu	la seua / la seva
el nostre	la nostra
el vostre	la vostra
llur	llur
els meus	les meues / les meves
els teus	les teues / les teves
els seus	les seues / les seves
els nostres	les nostres
els vostres	les vostres
llurs	llurs ⁴¹

Les formes febles *mon, ton, son, ma, ta, sa* són d'un ús reduït a la família (per exemple, *mon pare, ma germana*) o reservat a expressions fetes (per exemple, *en ma vida*).

DEMONSTRATIUS

Els demostratius tenen tres formes però avui s'han reduït a dues les tres localitzacions originals de proximitat, veïnatge i allunyament. *Aquest* i *aqueix* comparteixen ara les nocions de proximitat i veïnatge.

aquest [ə'ket]/[ə'kest] ⁴²	aquesta aquests [ə'kets]/[ə'kestus]	aquestes
aqueix [ə'kej] ⁴³ /[ə'keʃ] ⁴⁴	aqueixa aqueixos [ə'keʃus]/[ə'kejs]	aqueixes
aquell	aquella aquells [ə'keʎs]/[ə'keʎus]	aquelles

41. Les formes *el llur, la llur / la llura, els llurs, les llures* són refeccions analògiques pròpies de la llengua parlada (com en les altres persones, hi ha formes femenines i plurals, amb article).

42. Aquesta pronúncia s'esdevé quan la paraula següent comença per un so vocàlic.

43. Aquesta pronúncia s'esdevé només quan la paraula següent comença per un so consonàntic.

44. Aquesta pronúncia s'esdevé quan la paraula següent comença per un so vocàlic.

PERSONALS

Els pronoms personals febles són:

em/me
et/te
es/se
ens/nos
us/vos
es/se

En tota mena de registres, sobretot col·loquials, es poden fer servir indistintament una o altra forma, tot i que en la varietat septentrional generalment s'usa més la segona que la primera, contràriament al que es fa en la varietat comuna o estàndard.

Entre el pronom enclític i el proclític, la varietat septentrional privilegia, sobretot col·loquialment, el segon. En casos de temps compostos, ja no s'usa⁴⁵ el pronom en posició entre auxiliar i infinitiu. Marquem amb un asterisc els exemples en desús.

*Li vaig donar pomes. / Vaig donar-li pomes. / *Vaig li donar pomes.*

*Hi podem anar a les quatre de la tarda. / Podem anar-hi a les quatre de la tarda. / *Podem hi anar a les quatre de la tarda.*

INDEFINITS

Entre els indefinits, al costat de *algun, alguna, alguns, algunes*, es pot usar *qualque, qualque, qualques* i *qualques*.⁴⁶

També es pot usar *qualcú* [kwa'l'ku]/[kəl'ku]/[kul'ku]/[kul'kus] per *algú* i *qualcom* [kəl'kom]/[kul'com] per *alguna cosa*.

En frases condicionals o interrogatives, el català septentrional té el costum de fer servir *quelcom* en comptes de *res* en el sentit de 'alguna cosa'.

Si saps quelcom de nou, digues-m'ho. / Si saps res de nou, digues-m'ho.

Vaig al bar; voleu quelcom? / Vaig al bar; voleu res?

Vés a mirar si queda quelcom per menjar. / Vés a mirar si queda res per menjar.

Tot i la seua presència habitual en la parla familiar que actua com a senyal de reconeixença nord-català, cal rebutjar sobretot en registres formals les formes calcades del francès *n'importa què, n'importa quin, n'importa a on, n'importa quan*,

45. En l'època moderna i fins a l'inici del segle xx, els escrits (Honorat Ciuró, segle xvii; Edmond Brazés, segle xx) testimonien aquest ús de manera molt regular.

46. Els plurals no són adequats en registres formals.

etc., i fer servir les formes genuïnes construïdes a partir de *qualsevol* (per exemple, *qualsevol cosa*, *qualsevol indret*, *qualsevol moment*, etc.).

QUANTITATIUS

Al mateix temps que *menys*, el septentrional també utilitza *manco*, *menos*,⁴⁷ *un poc*, *una mica*, *molt*, *força*.

Menys usats en central, el septentrional fa servir bastant *un xic de*, *un bri de*, *un munt de*, *una pila de*.

NUMERALS⁴⁸

Tret de les variants fonètiques, com ara *dos* ['dos]/['dus] o *dotze* ['dodzə]/['dudzə] o encara *seixanta* [sə'ʃantə]/[ʃi'ʃantə],⁴⁹ les úniques variacions dels numerals cardinals admeses són:

disset [di'set]	desesset [dəzə'set]/[dizə'set]
divuit [di'βujt]	desevuit [dəzə'βujt]/[dizə'βujt]
dinou [di'now]	desenou [dəzə'now]/[dizə'now]

Convé reservar aquestes segones formes per als registres col·loquials.

VERB

Flexió

La varietat septentrional té com a desinència pròpia la forma en *-i* en la persona 1 del present d'indicatiu, admesa en registres formals en l'àmbit nord-català, sense exclusió de la desinència general en *-o*, pròpia de la varietat comuna o estàndard.⁵⁰

canti/canto
perdi/perdo
pateixi/pateixo
mori/moro

47. Com que no és considerat com a acadèmic, convindria de no fer servir aquest últim.

48. Els gal·licismes *quatrevint(s)* i *quatrevint-deu* com també el conjunt dels numerals ordinals a partir de *truasieme*, *quatrieme*, *cinquieme*, *sisieme*, etc., s'han de rebutjar. Tan sols s'han d'admetre els equivalents *vuitanta* i *noranta*, compartits amb la majoria de llengües romàniques i els ordinals *tercer*, *quart*, *cinquè*, *sisè*, etc.

49. Aquesta darrera pronúncia, exclusivament col·loquial.

50. En un registre més col·loquial no acceptable en l'escrit, es pot trobar una flexió analògica amb verbs de conjugació irregular, per exemple *caui/caic*; *mogui/moui/moc*; *coui/coc*; *coneixi/conec*, etc.).

La varietat septentrional té com a desinència pròpia la forma en *-i* en la persona 1 de l'imperfet d'indicatiu, admissible en registres col·loquials en l'àmbit nord-català, sense exclusió de la desinència general en *-a*, que és l'adequada en registres formals.

cantavi/cantava
perdiï/perdia
patiï/patia
moriï/moria

De manera semblant, la varietat septentrional té com a desinència pròpia la forma en *-i* en la persona 1 del condicional, admissible en registres col·loquials en l'àmbit nord-català, sense exclusió de la desinència general en *-a*, que és l'adequada en registres formals.

cantariï/cantaria
perdiriï/perdria
patiriï/patiria
moriiriï/moriria

La varietat septentrional ja no usa el passat simple, només fa servir el passat perifràstic.

vaig ⁵¹ cantar	vaig perdre	vaig patir
vas o vares cantar	vas o vares perdre	vas o vares patir
va cantar	va perdre	va patir
vam o vàrem ⁵² cantar	vam o vàrem perdre	vam o vàrem patir
vau o vàreu ⁵³ cantar	vau o vàreu perdre	vau o vàreu patir
van o varen cantar	van o varen perdre	van o varen patir

La varietat septentrional té com a desinència pròpia la forma analògica en *-essi* en la persona 1 de l'imperfet del subjuntiu, que també cal considerar estrictament col·loquial, sense exclusió de la desinència general en *-és*, que és la pròpia dels registres formals. Les persones 2, 4, 5 i 6 poden mantenir també en registres col·loquials la flexió antiga i dialectal sense exclusió de la varietat comuna i estàndard.⁵⁴

cantés/cantessi	perdés/perdessi	patís/patissi
cantessis/cantesses	perdessis/perdesses	patissis/patisses

51. Se senten les pronúncies ['batʃ], ['bai], ['bari] (aquesta, eixida de la forma antiga, *vàreig*).

52. Se senten les pronúncies ['bam], ['ban], ['barəm], ['barən].

53. Se senten les pronúncies ['baw], ['barəw], ['baru].

54. Tot i que en desús entre els locutors nord-catalans més joves, se'n podria acceptar l'ús escrit, en acord amb les precondicions de l'IEC, perquè aquestes formes existeixen en altres varietats del català, com ara el valencià.

cantés	perdés	patís
cantéssim/cantéssem	perdéssim/perdéssem	patíssim/patíssem
cantéssiu/cantésseu	perdéssiu/perdésseu	patíssiu/patísseu
cantessin/cantessen	perdessin/perdessen	patissin/patissen

El català septentrional sol tenir tres persones d'imperatiu, ja que desconeix actualment el tractament de *vostè/vostès* (amb flexions respectives de persones 3 i 6). Aquest és substituït per *vós* i una flexió única de persona 5.⁵⁵

canta
cantem
canteu

El verb *ésser* ['esə] o *ser* ['se]/['se'rə] (cal reservar aquesta darrera pronúncia per a registres col·loquials i també rebutjar l'infinitiu d'origen occità *estre*, que de vegades se sol sentir) té el paradigma següent en present d'indicatiu:

sóc ['sok] / som⁵⁶ ['som]/['sun]
ets
és
som/sem
sou/seu
són ['son]/['sun]

Una vocal de reforç es retroba en la persona 2 del present d'indicatiu d'alguns verbs de les conjugacions II i III. Hom les pot admetre col·loquialment però no han de constar en registres formals.

tens ['tens]/ ['tenəs]
dorms ['dorms] / ['dorməs]
prens ['prens] / ['prenəs]
mors ['mors] / ['morəs]

De la mateixa manera, hom pot admetre col·loquialment alguns participis passats de verbs de la conjugació II acabats en *-er* que també tenen una forma en *-it*, per analogia amb els de la conjugació III. Però cal evitar-ne l'ús en registres formals.

55. Dit això, molt recentment, els nous parlants i els parlants més joves per influència del català central tenen tendència a introduir el *vostè*. El calc, però, que en fan, provinent de l'ús del francès, genera l'errada freqüent d'associar-lo a un possessiu de persona 5, —més rarament en un verb conjugat a la persona 5.

56. Un dictamen de la Secció Filològica de l'IEC va acordar l'abril del 2006 aquesta ortografia de la persona 1.

néixer > *nascut* [nəs'kut] – *naixit, neixit* [nə'jit]/[ni'jit]
prémer > *premut* [prə'mut] – *premit* [prə'mit]
créixer > *crescut* [krəs'kut] – *creixit* [krə'jit]/[kri'jit]
conèixer > *conegut* [kunə'gut] – *coneixit* [kunə'jit] / [kuni'jit]

Verbs auxiliars

L'auxiliar que serveix per a conjugar els temps compostos de perfet, futur anterior i plusquamperfet és *haver*. I l'auxiliar que serveix per a conjugar el passat perifràstic i el passat anterior perifràstic és *va*.

Ara bé, sense excloure en registres formals la solució de la varietat estàndard, la varietat septentrional limita *haver* a les persones 3 i 6; a les altres persones, com ja es feia en la llengua clàssica, s'usa *ésser/ser* com a auxiliar.

El paradigma de la varietat septentrional conviu així actualment amb una versió estàndard eixida de la normalització entre els joves o els nous locutors de la llengua.

Som vist. / He vist.
Ets menjat. / Has menjat.
Ha tingut sort.
Sem anat a la vila. / Hem anat a la vila.
Seu vingut d'hora. / Heu vingut d'hora.
Han telefonat aquest matí.

Algunes frases fetes ben vives mantenen l'auxiliar *ésser/ser* en la persona 3.

S'és fet mal.
S'és mort.

Ús concomitant de l'indicatiu i el subjuntiu per a l'expressió de l'eventualitat o la condició

L'expressió de l'eventualitat seguida d'una conseqüència (després de la conjunció *si*) o d'una possibilitat en el temps fa conviure actualment una versió arcaica i una versió estàndard eixida de la normalització entre els joves o els nous locutors de la llengua.

Si fos ric, es compraria una casa. / Si era ric, es compraria una casa.
Si fes bon temps, vindria. / Si feia bon temps, vindria.
Quan sigui gran, vull ser metge. / Quan seré gran, vull ser metge.
Quan el vegis, explica-li la història. / Quan el veuràs, explica-li la història.
Quan tinguis la casa nova, me l'ensenyaràs. / Quan tindràs la casa nova, me l'ensenyaràs.

Lèxic

Considerant que diàriament en la vida privada i en l'ocupació laboral la gent de la Catalunya del Nord pot formar part dels parlants del català estàndard com també i en particular de la varietat nord-catalana, es proposa una llista no exhaustiva de vocabulari que s'ha d'entendre com a complementària de les que figuren en els diccionaris generals de la llengua i la normativa respecte a les regles ortogràfiques del català.

Per tant, la pretensió d'aquesta llista no és sinó enriquir amb prop de set-cents mots i expressions el patrimoni lexical català i fer d'aquest vocabulari una petita aportació al conjunt dels catalanoparlants.

Aquestes paraules han estat triades amb cura entre moltes més que es diuen i s'usen a la Catalunya del Nord. Moltes fins i tot han passat de manera fossilitzada al francès parlat en aquestes comarques septentrionals, per dir-ho altrament al dialecte francès de la Catalunya del Nord. La major part d'aquestes paraules són bàsiques, i resulta evident que aquest recull pretén ser una proposta de mínims, perquè no es tracta de fer aquí un diccionari dialectal; són bàsiques pel seu ús, per la seua transcendència, per la seua presència en la vida de cada dia dels catalanoparlants d'aquesta zona.

Les paraules i expressions presents en aquest lèxic s'han volgut sobretot modernes, fora de criteris massa rurals i arcaics; se n'ha fet una selecció rebutjant-ne objectivament unes altres molt més característiques d'un lèxic d'àmbit massa restringit. Les apuntem també fora de criteris de procedència (occitanismes, gallicismes, etc.) perquè tan sols ens motiva el seu ús social, efectiu i eficient.

Hi ha hagut tres dominis a l'hora de recollir i fer constar aquestes més de sis-centes noranta paraules i expressions en aquest treball.

El primer és el general, aquell de les paraules de la quotidianitat nostrada però també compartible en bona part amb la resta de la catalanofonia (el 58 % d'entrades).

El segon, tan o més important pel que fa al seu valor representatiu (un 40 % d'entrades), consta d'accepcions més o menys estrictament locals de paraules ja presents en la primera i la segona edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (DIEC1 i DIEC2, respectivament) i en altres diccionaris. La part de significat nord-català que no consta en les esmentades obres s'hi podria incloure com a subentrada.

S'hi han afegit paraules ja entrades al DIEC però que no es gosen usar en tots els registres de la llengua perquè són considerades pels nadius com a massa «dialectals»: el fet de repetir-les aquí només és per mostrar-ne tota la vigència, la importància i la correcció. Val a dir també que les paraules s'usen a la Catalunya del Nord de manera quasi bé exclusiva en un marc de locutors d'origen dialectal local. L'evolució de la parla en aquestes terres, però, fa que hi hagi avui un ús paral·lel d'aquelles formes amb les més usades en català central. Per exemple, *trapar*, *robaire* o *voitura* se senten tant com *trobar*, *lladre* o *cotxe*, segons els grups de parlants que s'ha esmentat més amunt. Sembla fins i tot que paraules que es llegeixen —i que doncs molt probablement es deien— als segles moderns (per exemple, *buscar*, *curar*, etc.) i que es troben de manera molt menys freqüent en les mencions dels segles XIX o XX ara es tornen a sentir gràcies al procés de revernacularització o al reaprenentatge via el català central.

La voluntat última és també d'introduir a la nostra llengua comuna tota una sèrie de termes (no arriba a un 2 %) que toquen directament l'àmbit restringit de la Catalunya del Nord, part de l'Estat francès, de la mateixa manera i per la mateixa raó que existeixen paraules del sud de la ratlla de l'Albera, directament eixides de la part inclosa dins l'Estat espanyol, que no s'adiuen a l'àmbit nostre (lèxic administratiu, jurídic, esportiu, social, etc.). Aquelles demostren que els locutors del nord de la frontera d'estat encara creen termes per a un ús intern.

Per tal d'aprofundir el coneixement de la varietat, s'hi ha afegit la transcripció fonètica en alfabet fonètic internacional (AFI) de la pronúncia local o les pronúncies locals més generalment sentides en l'àrea del dialecte nord-català i a vegades, per a les paraules compartides amb la resta de catalanoparlants, les versions locals i estàndards.

S'ha apostat per una ordenació alfabètica de les entrades, sense tenir en compte els dominis de provenença esmentats més amunt.

A

- abricot** [əβri'kot] *m.* Albercoc.
- acampar** [əkəm'pa] *v. tr., v. pron.* [səkəm'pa] Criar, fer-se gran de pressa.
- acatar** [əkə'ta] *v. tr., v. pron.* [səkə'ta] Ajupir(-se).
- aclarar** [əklə'pa] **1.** *v. tr.* Espantar. **2.** *v. pron.* [səklə'pa] Ajupir-se, abaixar-se.
- acocolar** [əkuku'la] *v. tr., v. pron.* [səkuku'la] **1.** Arraulir(-se). **2.** Abraçar(-se), estrènyer(-se) de manera protectora.
- acogolar** [əkuyu'la] *v. tr., v. pron.* [səkuyu'la] V. *acocolar*.
- adret -a** [əðret], [əðretə] *adj.* Traçut.
- aganyit -ida** [əɣə'nit], [əɣə'niðə] *adj.* Escanyolit.
- agasalla** [əɣə'zaɫə] *f.* Reunió de companys, tabola.
- agulla** [əɣu'ɫə]⁵⁷ *f.* **1.** Rec, sèquia. **2.** Cuneta.
- ai te!** ['aj'te] *interj.* Expressió usada per a manifestar, a tall d'introducció, sentiments diversos, com ara la sorpresa, la pena, el dolor, la pietat.
- aima** ['ajmə] *f.* Ànima.
- aïna** [ə'inə] *m.* Eina.
- ainat ainada** [ə'inat], [ə'inadə] *m. i f.* Fill major, primogènit.
- això fa que** [ə'fo 'fa kə] *loc. conj.* Per consegüent, de manera que.
- per això** [pər 'fo] *loc. adv.* Per aquesta raó, doncs.
- alimaris** [əli'maris] *f. pl.* Demostracions exagerades de sentiments positius i negatius.
- allandar** [əɫən'da] *v. tr.* Obrir.
- allí enllà** [ə'ɫiŋ 'ɫa] *adv.* En la llunyania, en el sentit de més lluny que *allà*.
- allumar** [əɫu'ma] *v. tr.* Encendre.
- amuser** [əmu'za] *v. tr., v. pron.* [səmu'za] Divertir(-se).
- anar tibat** [ə'na ti'βat] *loc. verb.* Anar ràpid.
- aper** [ə'pe] *m.* Arada.
- àpit** ['apit] *m.* Api.
- apolit** [əpu'lit] *adv.* **1.** A poc a poc. **2.** (exclamatiu) Alerta!, atenció!
- après** [ə'pres], [əm'pres] *adv.* **1.** Després.⁵⁸ **2.** Abans, suara.
- apurament** [əpurə'men] *m.* Avergonyiment.
- apurar** [əpu'ra] *v. tr.* Avergonyir.
- arça** ['arsə] *f.* Esbarzer.
- armada** [ər'madə] *f.* Exèrcit (no restringit a la marina).
- arrambar** [ərəm'βla] **1.** *v. tr.* Arrambar. **2.** *v. pron.* [sərəm'βla] Arrambar-se, aparcar-se.

57. Sentit molt diferent del de les entrades del DIEC2.

58. Només aquesta entrada consta en el DIEC2.

arreparar [əɾəpə'ra] *v. tr., v. pron.* [səɾəpə'ra] Arrecerar.
arreparat -ada [əɾəpə'rat], [əɾəpə'raðə] *adj.* Arrecerat.
arreu [ə'rew] *adv.* Tot seguit.
arrodir [əru'di] *v. tr.* **1.** Arrufar (una cosa). **2.** *v. pron.* [səru'di] Arraulir-se.
arrufir [əru'fi] *v. tr.* Arrufar.
aspre ['asprə] *m.* Secà.
assemblada [əsəm'βlaðə] *f.* Assemblea.
ataular [ətəw'la] *v. intr.* V. *taular*.
atudar [ətu'da] *v. tr.* Apagar.
aujam [əw'zam], [u'zam] *m.* Aviram.
avajó [əβə'ʒu] *m.* Nabiu.
avisar-se [səβi'za] *v. pron.* Adonar-se.⁵⁹

B

badar [bə'da] *v. tr.* **1.** Badallar. **2.** Mirar.
baldament [bəldə'men] *adv.* Tant de bo.
balles ['baʎəs] *f. pl.* Ball.
banasta [bə'nastə] *f.* **1.** Cove. **2.** *m. i f.* Persona curta d'enteniment, beneit.
band ['ban] *m.* Costat, banda. També en les expressions *d'un band, d'un band i de l'altre, de l' / d'un altre band*.
barbat [bəɾ'bat] *m.* Sarment amb arrels que fa vinya.
barjaula [bəɾ'zawlə] *f.* Dona curta d'enteniment.
barralla [bə'raʎə] *f.* Barrera per a tancar el pas a alguna extensió de terra (prat, hort) o una via (pas, tren).
barratge [bə'ratʒə] *m.* Embassament, pantà.
bassí [bə'si] *m.* Safareig.
bateu [bə'tew] *m.* Vaixell.
bedós -ossa [bə'dos], [bə'dosə] *adj.* Papissot.
bedossar [bəðu'sa] *v. tr.* Papissotejar.
belleu [bə'ʎew] *adv.* Potser.
berloc berloca [bəɾ'lok], [bəɾ'lokə] *m. i f.* **1.** Persona ximple, eixelebrat. **2.** Persona que parla sense discreció.
bertranada [bəɾtrə'naðə] *f.* Rucada, ximpleria.
beure a tòt ['bewɾə 'tot] *loc. verb.* V. *totar*.
biatilles [biə'tiʎəs] *f. pl.* **1.** Menuts d'aviram. **2.** *per ext.* Coses sense importància, que sobren.
blasigat -ada [bləzi'ɣat], [bləzi'ɣaðə] *adj.* Molt cansat, exhaust.

59. En el DIEC2, *avisar* és sempre transitiu.

- blat d'indi** [ˈblad ˈdinði] *m.* Blat de moro.
blat d'Índia [ˈblad ˈdinði] *m.* V. *blat d'indi*.
blegar [bləˈɣa] *v. tr.* Plegar.
blingar [blinˈɣa] *v. tr.* Vinclar, torçar.
bola de picolat [ˈbolə ðə pikʊˈlat] *f.* (sovint *pl.*) Tipus de mandonguilla.
boldolla [bulˈðuɫə] *f.* V. *botolla*.
boldroi [bulˈðroj] *f.* Rap.
borniola [burˈnolə] *f.* Bony.
borrada [buˈraðə] *f.* **1.** Empenta forta. **2.** Atac (d'un animal). **3.** Sessió de treball intensa, feta amb poc temps.
borrar [buˈra] *v. tr.* **1.** Donar una empenta forta. **2.** Atacar (un animal). **3.** Fer una sessió de treball intensa.
borratxa [buˈratʃə] *f.* Boteta de pell de cabra per a portar beguda.
borratxot -a [burətˈʃot], [burətˈʃotə] *adj.* Borratxo, torrat.
bosigar [buziˈɣa] *v. tr.* Furgar, forfol·lar.
bossut -uda [buˈsut], [buˈsuðə] *adj.* Geperut.
botar [buˈta] *v. tr.* Botir, inflar.
botolla [buˈtuɫə] *f.* Butllofa.
brac [ˈbrak] *adj.* Impulsiu, incontrolat (s'usa més aviat per a un home).
briu [ˈbriw] *m.* Ardor, delit, vivacitat.
broma [ˈbrumə] *f.* Núvol.
broma baixa [ˈbrumə ˈbaʃə] *f.* Boira.
bruig [ˈbrutʃ] *m.* Soroll.
brutinyó [brutiˈɲu] *m. i f.* Persona bruta.
bubot [buˈβot] *m.* Borinot.
buc [ˈbuk] *m.* V. *buga*.
bufa [ˈbufə] *f.* Clatellada.
buga [ˈbuɣə] *f.* Rusc.
búller [ˈbuɫə] *v. tr.* Bullir.
bullinada [buɫiˈnaðə] *f.* Suquet de peix típic de la costa rossellonesa (molt sovint amb anguiles).
bunyeta [buˈɲetə] *f.* Bunyol ample i estirat que es fa per Pasqües.
burricada [buriˈkaðə] *f.* Bestiesa, rucada.
busaroca [buzəˈrokə] *f.* Persona bleda, curta.

C

- cabeca** [kəˈβekə] *f.* Mussol (*Athene noctua*).
cabord -a [kəˈβurt], [kəˈβurðə] *adj.* Imbecil, boig.
cabota [kəˈβotə] *m.* Cabeça (d'alls).

- caçaire** [kə'sajrə] *m. i f.* Caçador.
- cadaula** [kə'dawlə] *f.* **1.** Pestell. **2.** Persona maldestra.
- cagall** [kə'ɣaɫ] *m.* Cagalló.
- caganya** [kə'ɣanə] *f.* **1.** Diarrea. **2.** Por.
- cairó** [kə'jru] *m.* Maó, de mida 22 cm × 44 cm × 5 cm.
- caixa** ['kafə] *f.* **1.** Caixa (de fusta). **2.** Taüt.
- calces** ['kalsəs] *f. pl.* **1.** Bragues. **2.** Pantaló.
- calestró** [kələ'stru] *m.* Enteniment, cervell.
- calmàs** [kəl'mas], [kəw'mas] *m.* Baf, xafogor.
- cambajó** [kəmβə'ʒu] *m.* Pernil.
- canalera** [kənə'lerə] *f.* Canal que baixa de la teulada, canaló.
- canigonenc** [kəniɣu'nenk] *m.* Al Rosselló, vent lleuger que bufa de l'oest, del Canigó, sovint de matinada.
- cantaire** [kən'tajrə] *m. i f.* Cantant.
- cantamanyanes** ['kantəmə'janəs] *m. i f.* Fanfarró, persona llenguda.
- canya** ['kanə] *f.* Mandra.
- canyàs -assa** [kə'nas], [kə'nasə] *adj. i m. i f.* Mandrós, gandul.
- canyó** [kə'ju] *m.* Gargamella.
- caperutxa** [kapə'rutʃə] *f.* Hàbit de religiós o penitent amb caputxa.
- caperutxo** [kapə'rutʃu] *m.* Penitent que porta caperutxa, especialment per Setmana Santa.
- cappelat -ada** ['kappə'lat], ['kappə'laðə] *adj.* Calb.
- carcanet** [kərkə'net] *m.* A la Cerdanya i el Capcir, vent fred i humit que bufa del nord.
- carcany** [kə'kan] *m.* **1.** Collar de bestiar per a llaurar. **2.** Persona dolenta.
- cardina** [kə'rðinə] *f.* Cadernera.
- careta** [kə'retə] *f.* Màscara de carnaval.
- carinyana** [kri'janə] *f.* Carinyena (varietat de raïm).
- carnús** [kə'rɯs] *m.* Carronya, animal mort.
- carpant** [kə'pan] *m.* Bufetada.
- carrioleta** [kə'ju'letə] *f.* V. *corrioleta*.
- carrota** [kə'rotə] *f.* Pastanaga.
- cascarina** [kəskə'rinə] *f.* Bala de joc de la mainada, sovint de vidre.
- casoal** [kəzu'al] *m.* Casal gran, edifici imponent.
- casot** [kə'zot] *m.* Caseta en les vinyes o les hortes per a abrigar-se i posar-hi les eines de camp, típica de la plana del Rosselló.
- ceiró** [sə'jru] *m.* Cigró.
- cellera** [sə'ʎerə] *f.* Sagra.
- ciuró** [siw'ru] *m.* V. *ceiró*.⁶⁰

60. La forma *ciuró* consta en el DIEC2.

- clafert -a** [klə'fert], [klə'fertə] *adj.* Clafit (participi passat de *clafir*).
- clavar** [klə'βa] *v. tr.* Tancar amb clau.
- closca** ['kloskə] *f.* **1.** Cap d'ase. **2.** Infant o adolescent que en fa de totes.
- cluc** ['kluk] *m.* Son curt, clucull.
- coberta** [ku'βertə] *f.* Manta.
- cofa** ['kofə] *f.* Còfia.
- cofar** [ku'fa] *v. tr., v. pron.* [səku'fa] Pentinar(-se).
- cogot** [ku'ɣot] *m.* **1.** Clatell. **2.** Bufetada.
- cogotada** [kuɣu'taðə] *f.* Clatellada, bufetada.
- colar** [ku'la] *v. tr.* Encolar, enganxar.
- comitat** [kumi'tat] *m.* Comitè.
- constipat -ada** [kunsti'pat], [kunsti'paðə] *adj.* Restret.
- corbàs** [kur'βas] *m.* Corb.
- corn** ['korn] *m.* **1.** Racó d'una peça. **2.** Cantonada del carrer.
- cornar** [kur'na] *v. intr.* Claxonar.
- corrioleta** [kurju'letə] *f.* **1.** Corriola petita. **2.** Carrerola, cama-sec, moixernó.
- coscoll** [kus'kuɫ] *m.* Brúcol (*Molopospermum peloponesiacum*).
- cossol** [ku'sol] *m.* Fonament.
- costelló** [kustə'lu] *m.* Tall de la part alta de la costella de porc (angl.: *ribs*; fr.: *travers de porc*).
- cotiu** [ku'tiw] *m.* **1.** Erm, terreny deixat a l'abandó. **2.** Abans camp deixat al repòs, guaret. **3. adj.** Abandonat, deixat en repòs o a mig fer.
- cotiva** [ku'tiβə] *f.* V. *cotiu* **1** i **2**.
- cotna** ['kunna] *f.* **1.** Brutícia (del cos). **2.** Greix de l'animal.
- cotnós -osa** [ku'nnus], [ku'nnuzə] *adj.* Brut de cos, de pell.
- crane -ana** ['kranə] *adj.* Bonic, bell.
- crespell** [krəs'peɫ] *m.* V. *bunyeta* (variant del Vallespir).
- cúller** ['kuɫə] *v. tr.* Collir.
- cúser** ['kuzə] *v. tr.* Cosir.

D

- debaix** [də'βaj] *m.* Planta baixa, part baixa d'una casa.
- decelar** [dəsə'la] *v. tr.* Denunciar.
- dedalt** [dəðal] *m.* Planta superior d'una casa.
- descascat -ada** [dəskəs'kat], [dəskəs'kaðə] *adj.* Espavilat, agosarat, sense por.
- desfemar** [dəsfə'ma] *v. tr.* **1.** Treure els fems, la brutícia. **2. per ext.** Adobar el desordre.
- desgairat -ada** [dəzɣəj'rat], [dəzɣəj'raðə] *adj.* Sense gràcia, sense traça.
- desgall** [dəz'ɣaɫ] *m.* Desgavell, malbaratament.

- desgallar** [dəzɣə'la] *v. tr.* Desgavellar, malbaratar.
desmargar [dəzməɾ'ɣa] *v. tr.* Desmanegar, espanyar.
desmesia [dəzmə'ziə] *f.* Demesia, excés (sobretot usat en l'expressió *en desmesia*).
despenjafigues [dəz'penzə'fiɣəs] *m.* Home alt i magre.
despullabelitres [dəz'puʎəβə'litɾəs] *m.* Gavarró, fruit de la gavarrera.
despús-ahir [dəs'puzə'i], [dəs'puzə'irt], [dəs'puzə'irə], [dəs'puzə'ɣirə] *adv.* Abans d'ahir.
destacar [dəstə'ka] *v. tr.* Deslligar (antònim de *estacar*).
dever [dəβert], [dəβer] *m.* 1. Deure. 2. Deures.
dobrir [duβri] *v. tr.* Obrir (molt viu al Riberal).
donassa [du'nasə] *f.* Dona, dit despectivament.
dorca ['dɔrkə] *f.* Càntir, poal.
drapeu [drə'pɐw] *m.* Bandera.

E

- eima** ['eimə] *f.* Sentit comú, seny.
eixancar [əʃən'ka] *v. tr.* 1. Esmalucar, esllomar. 2. Cansar molt, aixafar.
eixorit -ida [əʃu'rit], [əʃu'riðə] *adj.* 1. Eixerit, traçut. 2. Curt, toix.
embarbostir [əmβəɾβus'ti] *v. intr.* 1. Empastifar. 2. Submergir de feina. 3. Embriagar algú de paraules o gestos.
embega [əmβeɣə] *f.* Rec obert als horts o els camps, perpendicular al solc o l'agulla.
embolada [əmβu'laðə] *f.* Esfondrament, esllavissada.
empastissar [əmpəti'sa] *v. tr.* Empastifar.
empatotar [əmpətu'ta] *v. tr.* Embolicar.
empinnar-se [əmpin'na] *v. pron.* Enrabiarse.
emplegar [əmplə'ɣa] *v. tr.* Contractar.
emplegat emplegada [əmplə'ɣat], [əmplə'ɣaðə] *m. i f.* Dependent, treballador, funcionari.
emplego [əmp'leɣu] *m.* Lloc de treball.
a l'encop [ə lən'kop] *loc. adv.* Alhora, al mateix temps.
encrancar [ənkrən'ka] *v. tr.* 1. Agafar fort, enganxar. 2. *v. pron.* [sənkrən'ka] Barallar-se.
enfalegar [əmfələ'ɣa] *v. intr.* Fer fàstic un menjar (sovint ensucrat) després de menjar-ne massa.
enganussar-se [sənɣənu'sa] *v. pron.* Ennuegar-se.
engomit [ənɣu'mit] *m.* Resclosit.
enraonar [ənɾəu'na] *v. intr., v. pron.* [sənɾəu'na] Parlar, xerrar.
enterramorts [ən'terə'mɔɾs] *m.* Enterrador, fossar.

- entrecosta** [əntɾə'kɔstə] *f.* Entrecot.
- envisar-se** [səmβi'za] *v. pron.* Avisar-se, adonar-se.
- enyorer** [ənu're] *m.* Enyor, enyorança.
- esbalair** [əzβələ'i] *v. tr.* Escampar, dissipar (boira), aclarir-se.
- esblasigat -ada** [əzβləzi'ɣat], [əzβləzi'ɣaðə] *adj.* V. *blasigat*.
- esboldregar** [əzβulðrə'ɣa], [əzβuðrə'ɣa] *v. tr., v. pron.* [səzβulðrə'ɣa], [səzβuðrə'ɣa]
Esfondrar, ensorrar.
- esbrotinyar** [əzβruti'ɲa] *v. tr.* Esbrotonar.
- escaibre** [əs'kajβrə] *m.* Baldufa.
- escambaixar** [əskəmβə'ʃa] *v. tr.* Eixancarrar les cames.
- escampill** [əskəm'piɫ] *m.* Escampament, acció i resultat d'escampar.
- escampillar** [əskəm'pi'ɫa] *v. tr.* Escampar.
- escarbella** [əskər'βelə], [əskər'βalə] *f.* Escletxa, esquerdà.
- escatsar** [əskə'ðza], [əskə'ðsa] *v. tr.* Escapçar.
- esclafacanyes** [əs'klafəkənəs] *m. i f.* Persona maldestra, poc traçada.
- escoltallufes** [əs'kutəl'ufəs] *m. i f.* Persona tafañera.
- escondir** [əskun'di] *v. tr.* Foragitar, acomiadar.
- escopiny** [əsku'piɲ] *m.* Escopinada (saliva).
- escopinyada** [əskupi'ɲaðə] *f.* Escopinada (acció).
- escopinyar** [əskupi'ɲa] *v. tr.* Escopir.
- escurçó** [əskur'su] *m.* Tros de terra o de solc més curt en una superfície que s'ha de treballar, llaurar o regar.
- espapissar** [əspəpi'sa] *v. tr.* Escorcollar, forfol·lar.
- espellida** [əspe'liðə] *f.* 1. Esplet. 2. Florescència.
- espellir** [əspe'li] *v. intr.* 1. Espletar. 2. Florir, descloure.
- espellotar** [əspe'lu'ta] *v. tr.* Esparracar.
- espertina** [əspər'tinə] *f.* V. *espertinar* 1.
- espertinar** [əspər'tina] 1. *m.* Berenar. 2. *v. intr.* Berenar.
- espertineta** [əspər'tinetə] *f.* Berenar de nins, com a joc.
- espiar** [əspi'a] *v. tr.* Mirar.
- espinàs** [əspi'nas] *m.* Arç blanc.
- espletir-se** [əsplə'ti] *v. pron.* Desfogar-se.
- esplomissada** [əsplumi'saðə] *f.* Pallissa.
- esporuc -uga** [əspu'rək], [əspu'ruɣə] *adj.* Poruc.
- esquellí** [əskəl'i] *m.* Esquellerinc.
- esquerrot -a** [əskə'rot], [əskə'rotə] *adj.* Esquerrà.
- estacador -a** [əstəkə'du], [əstəkə'durə] *adj.* Pesat.
- estacar** [əstə'ka] *v. tr.* Lligar (antònim de *destacar*).
- estatgí** [əstət'ʒi] *m.* Sutge.

estela [əst'elə] *f.* Estrella.
esteragina [əstrə'zinə], [əstər'zinə] *f.* Teranyina.
estinflat -ada [əstim'flat], [əstim'flaðə] *adj.* Arrepapat.
estiregonyar [əstirɣu'ɲa] *v. tr.* Estireganyar, deformar.
estonant [əstu'nən] *adj.* Estrany, sorprenent.
estonar [əstu'na] *v. tr., v. pron.* [səstu'na] Estranyar(-se), sorprendre('s).
estrebancar-se [səstrəβən'ka] *v. pron.* Entrebancar-se, ensopegar.
estriço [əstriɣu], [əstriɣə] *m.* V. *estrícol*.
estriçol [əstriɣu], [əstriɣə] *m.* Ortiga.
estrijol [əstriɣu] *m.* V. *estrícol*.
estrijolada [əstriɣu'laðə] *m.* Pallissa.
estrijolar [əstriɣu'la] *m.* Apallisar.
estropassar-se [səstrupə'sa] *v. pron.* Ensopegar.

F

fa! ['fa] *interj.* Expressió de sorpresa positiva o negativa.
fa? ['fa] *interj.* Oi?, no?, veritat?
farda ['farðə] *f.* 1. Brutícia, fems, enderrocs. 2. Abocador, deixalleria.
faribola [fəriβolə] *f.* Fotesa, galindaina.
fedà ['fedə] *f.* Ovella.
fer ànsia ['fe 'ansi] *loc. verb.* Estar amb ànsia.
fer carolla ['fe kə'ruɫə] *loc. verb.* Fer cara cansada, malaltissa.
fer carota ['fe kə'rotə] *loc. verb.* V. *fer carolla*.
fer l'àpit ['fe 'lapit] *loc. verb.* Fer el ruc, fer el ximple.
fer mirandelles ['fe mirən'deɫəs] *loc. verb.* Fer miroies.
fer partida ['fe pər'tidə] *loc. verb.* Formar part.
fer venir basca ['fe βə'ni βaskə] *loc. verb.* Empipar, fer venir mareig.
fer vores ['fe βorəs] *loc. verb.* Fer l'aleta.
fiçó [fi'su] *m.* Fibló.
fil ['fil] *m.* Pastís, alcohol anisat.
finestró [finəs'tru] *m.* Finestra petita, ventalló.
flingassada [fliŋɣəs'aðə] *f.* Fuetada, pallissa amb sarments.
fonsilles [fuŋ'ziɫəs] *f. pl.* Solatge, restes d'un líquid.
fora ['forə] *adv.* Tan sols, només, solament.
fora que ['forə kə] *loc. adv.* Tan sols, només, solament.
fornigar [fuɾɲi'ɣa] *v. tr.* Furgar.
forro ['furu] *m.* Oficial o assimilat, encarregat de cobrar els deutes o, si s'escau, d'embargar els béns. Sota l'antic règim, podria ser assimilat a l'alguatzir.
forroll [fu'ruɫ] *m.* Forrellat.

- fossaire** [fu'sajrə] *m.* Fosser.
fosseró [fusə'ru] *m.* Borinot.
fotral [fu'tral] *m.* 1. Imbècil, bèstia. 2. Gran quantitat.
franquet [frəŋ'ket] *m.* Cranc.
fregada [frə'ɣaðə] *f.* Pallissa.
fregador [frəɣə'du] *m.* Fregall.
fregarada [frəɣə'radə] *f.* 1. Aigüerada, conjunt de vaixella a rentar. 2. Acció de fregar la dita vaixella.
freginat [frəzi'nat] *m.* Guisat.
frígol ['friɣu] *m.* Frígola.
frigoleta [friɣu'letə] *f.* V. *frígol*.
fringaire [friŋ'ɣajrə] *m. i f.* 1. Promès, jove (Rosselló). 2. Amant (Vallespir).
fúger ['fuɜə] *v. intr.* Fugir.
fumaràs [fumə'ras] *m.* Abocador, deixalleria.
fumatera [fumə'terə] *f.* Fumada grossa.

G

- gafarró** [gəfə'ru] *m.* Planta espinosa que es desfà de la branca i s'enganxa a la roba.
gaio -a ['gaju], ['gajə] *adj.* Estràbic, guerxo.
galant goig que ['glan 'ɣotʃ kə] *loc. conj.* Sort que.
galàpet [gə'lapət], [kə'lapət] *m.* Gripau.
galipan [gəli'pan] *m.* Home jove, alt i prim.
galipandàs [gəlipən'das] *m.* Home jove, alt i prim.
galta ['galtə] *f.* 1. Bufetada. 2. Caiguda (de bicicleta, de moto, corrent, etc.).
galtàs [gəltas] *m.* V. *galta*.
gamat gamada [gə'mat], [gə'maðə] *m. i f.* 1. Persona que té poc apetit, que triga a menjar. 2. Persona desnerida, escanyolida.
gansola [gəŋ'solə] *m. i f.* Persona indolent, gandul, ganso.
ganxo ['ganɟu] *m. vulg.* Presó.
ganyidar [gəni'da] *v. intr.* 1. Ganyolar. 2. Grinyolar.
garró [gə'ru], ['garu] *m.* 1. Sofraja. 2. Cuixot de porc.
garvella [gər'βiʎə] *f.* V. *gravilla*.
gaspa ['gaspə] *f.* Rapa del raïm.
gatemell [gəti'meʎ] *m.* Gotim.
gatimoix -a [gəti'muɟ], [gəti'muɟə] *adj.* Confús, avergonyit.
ginestrola [ziŋə'strolə] *f.* Rossinyol.
gingiva [ziŋ'ziβə] *f.* Geniva.
giramques ['ziɾə'muskəs] *m.* Bufetada.

giratori [ʒirə'tori] *m.* Rotonda en una cruïlla de carreteres.
girbir [ʒir'βi] *v. intr.* Vestir.
girbit -ida [ʒir'βit], [ʒir'βiðə] *adj.* Vestit.
gitar [ʒi'ta] *v. tr.* Llançar.
givert [ʒi'βert] *m.* Julivert.
goda [ˈgoðə] *f.* Mandra, desgana.
granat granada [grən'nat], [grən'naðə] *m. i f.* Persona important, patum.
gratada [grət'aðə] *f.* Pallissa.
gravilla [grə'βilə] *f.* (sovint *pl.*) Graella.
greixilló [grəʃi'lu] *m.* Greixó, llardó.
gresala [grə'zalə] *f.* Greala, gibrell.
gressilló [grəsi'lu] *m.* V. *greixilló*.
grut [ˈgrut] *m.* Segó.
de guerxo [də 'ɣerʃu] *loc. adv.* De gairell, de través.
guillot guillota [gi'lot], [gi'lotə] *m. i f.* Guilla jove.
guiscar [gis'ka] *v. intr.* Xisclar.

H

hajar [ə'ʒa] *v. tr.* Fer passar, donar.
helra [ˈelrə] *f.* Heura.
ho és! [ˈu 'es] *interj.* És veritat!
ho és que [ˈu 'es kə] *loc. conj.* És veritat que.
homenot [umən'ot] *m.* Home més aviat baix.

I

indi índia [ˈinði] *m. i f.* Persona apta per a tot, de gran mèrit, de gran ajuda.
innocent⁶¹ **innocenta** [innu'sen], [innu'sentə] *adj. i m. i f.* **1.** Boig. **2.** Ximple, eixelebrat.
íxer [i'ʃə] *v. intr.* Sortir, eixir.

J

jaupar [ʒew'pa] *v. intr.* Lladrar.
jove [ʒuβə] *m. i f.* **1.** Promès. **2.** Xicot.
juliana [ʒu'ljanə] *f.* Bacallà.

61. Forma invariable en el DIEC2.

L

- lero -a** ['leru], ['lerə] *adj.* Totxo, ximple.
- liceu** [li'sew] *m.* Institut d'ensenyament secundari i batxillerat.
- llaca** ['lakə] *f.* Filera de ceps en una vinya.
- llancar** [ləŋ'ka] *v. intr.* Fugir de pressa.
- llanut llanuda** [lə'nut], [lə'nuðə] *m. i f.* Persona sense domicili que viu al camp o a la ciutat, *hippy*.
- llapí** [lə'pi], [lə'pin] *m.* Conill.
- llaunes** ['lawnəs] *f. pl.* Ulleres.
- llepafils** ['lepə'fils] *m. i f.* Persona que triga a menjar per por del que menja, que tria molt els aliments.
- llerpa** ['lerpə] *f.* Taca més aviat greixosa, a la roba.
- llestar** [lə'sta] *v. tr.* Escollir, triar.
- lletrissó** [lətri'su] *m.* Lletsó, lletissó.
- llevanera** [ləβə'nerə] *f.* Llevadora.
- limau** [li'maw], [li'mawk] *m.* Llimac.
- llipota** [li'potə], [li'poti] *f.* Cirera d'arboç.
- llipoter** [li'pu'te] *m.* Arboç.
- llipotera** [li'pu'terə] *f.* Arboç.
- llisada** [li'zaðə] *f.* 1. Relliscada. 2. Pallissa.
- llisar** [li'za] *v. intr.* Lliscar, relliscar.
- llorma** ['lormə] *f.* 1. Dona enutjosa, pesada. 2. Dona tòtila. 3. Taca, a la roba.
- lloseta** [lu'zetə], [ləw'zetə] *f.* Alosa.
- llucet** [lu'set] *m.* Llampec.
- llunetes** [lu'netəs] *f. pl.* Ulleres.
- llurcar** [lu'r'ka] *v. tr.* 1. Espiar, guaitar. 2. Mirar amb insistència, desig o cobejança una persona. 3. Cobejar, desitjar una cosa.

M

- magrentí -ina** [məŋrən'ti], [məŋrən'tinə] *adj.* Magristó, més aviat magre.
- mainatjó** [məjnə'tʒu] *m.* Nadó.
- mairastra** [məj'rastrə] *f.* Madrastra.
- mal** ['mal] *adj.* Ponderatiu, augmentatiu en sentit de bon o gran. *Ha fet un mal treball! N'ha tret una mala recolta/collita!*
- mala primor** ['malə pri'mu] *loc. adv.* Evidentment, naturalment.
- maladret -a** ['maləðret], ['maləðretə] *adj.* Poc traçut, maldestre.
- malament** ['malə'men] *adv.* Ponderatiu, en sentit de molt. *Aquest home és malament burro!*

- malestatjant** [maləstə'tʃan] *m. i f.* Persona malestatgera, que sempre belluga.
- malgirbit -ida** [malɣir'βit], [malɣir'βiðə] *adj.* Malgirbat, mal vestit.
- mall** [maɫ] *m.* 1. Martell. 2. Feina, treball dur, en l'expressió *anar al mall*.
- malòria** [mə'lori] *f.* Malaltia (epidèmica) dels homes o els vegetals.
- malurós -osa** [məlu'rus], [məlu'ruzə]; [mələ'rus], [mələ'ruzə] *adj.* Desgraciat, malaurat.
- mamioig** [məmi'otʃ], [məmi'ot] *m.* Bóta de sis hectolitres.
- manglana** [məŋɣlanə] *f.* Magrana.
- manglaner** [məŋɣləne] *m.* Magraner.
- manta** [mantə] *adv.* Molt.
- manto** [mantu] *m.* Abric.
- marellenga** [məɾə'ɫeŋɣə] *f.* 1. Mallerenga. 2. Dona orgullosa però toixa.
- margarideta** [məɾɣəri'detə] *f.* Marieta.
- marigola** [məri'ɣulə] *f.* Múrgola.
- masegat -ada** [məzə'ɣat], [məzə'ɣaðə] *adj.* Mig malalt, que no se sent bé en sentit durador.
- mastegafaves** [məstəɣə'faβəs] *m. i f.* Persona que s'empatolla, barbotega.
- mastegamoll** [məstəɣə'moɫ] *m. i f.* Persona que té poc apetit, que triga a menjar.
- mastegapellots** [məstəɣəpə'ɫots] *m. i f.* V. *mastegafaves*.
- masteguera** [məstə'ɣerə] *f.* Xicoira.
- mata** [matə] *f.* V. *llanut*.
- matacabra** [matə'kaβrə] *m.* Calamarsa, pluja amb un poc de gel.
- meca** [mekə] *f.* Burilla, tap de nas.
- mena** [menə] *f.* Mina, mener.
- menera** [mə'nerə] *f.* V. *mena*.
- meneró** [mə'nəru] *m.* Miner.
- menjadora** [məŋzə'durə] *f.* 1. Paràsit. 2. *per ext.* Persona empenyadora.
- merdosot merdosota** [məɾdu'zot], [məɾdu'zotə] *m. i f.* Persona presumida, presumptuosa.
- mes** [mes], [me] *adv.* Però.
- mesestant** [mezəs'tan] *adv.* Mentrestant, dit això.
- mester** [məstə], [məstje] *m.* Ofici, ocupació.
- mestrissó** [məstri'su] *m. i f.* Persona que vol comandar, que pretén saber fer-ho tot.
- mestrissot** [məstri'sot] *m. i f.* V. *mestrissó*.
- millassos** [mi'ɫasus] *m. pl.* Farinetes.
- mistò!** [mis'to] *interj.* Molt bé! Genial!
- mofle -a** [muflə] *adj.* Tou, confortable.
- moix -a** [muʃ], [muʃə] *adj.* 1. Flac, tou, passat. 2. Sense energia, sense vitalitat.

- moixall** [mu'ʃaɫ] *m.* 1. Mosca petita. 2. Mosquit.
- moixir** [mu'ʃi] *v. tr., v. pron.* [səmu'ʃi] Pansir(-se), marcir(-se).
- mollera** [mu'ʎerə] *f.* Aiguamoll, toll amb vegetals.
- molsir** [mul'si] *v. tr.* Munyir.
- monall** [mu'naɫ] *m.* Cabiró.
- monina** [mu'ninə] *f.* Mona, simi.
- moquill** [mu'kiɫ] *m.* Borm, moc.
- per mor de** [pər 'mor ðə], [pər 'morə ðə] *loc. prep.* Per tal de.
- per mor que** [pər 'mor kə], [pər 'morə kə] *loc. conj.* Per tal que.
- morro** ['muru] *m.* Llavi.
- mosca vermenera** ['muskə βərβə'nerə] *f.* Mosca sorollosa que pon verms.
- moscat** [mus'kat] *m.* 1. Varietat de raïm. 2. Vi blanc dolç o sec, típic del Rosselló, un poc semblant al moscatell.
- mosellut -uda** [muzə'ɫut], [muzə'ɫuðə] *adj.* Molsut.
- mostarda** [mus'tarðə] *f.* Mostassa.
- mostatxa** [mus'tatʃə], [mus'taʃə] *f.* Mostatxo, bigoti.
- mostollar** [mustu'ʎa] *v. tr.* Rosegar, manjotejar.
- a mullega** [a mu'ʎeɣə] *loc. adv.* En remull.
- mullegar** [mu'ʎə'ɣa] *v. intr.* Remullar.

N

- nalt -a** ['nal], ['naltə] *adj.* Alt.
- negar** [nə'ɣa] *v. intr.* Ofegar, asfixiar en un líquid.
- noga** ['nuɣə] *f.* Nou.
- noi noia** ['noj], ['nojə] *m. i f.* 1. Persona jove, especialment no arribada a la pubertat. 2. Gitano.
- nyaufa** ['ɲawfə] *f.* 1. Bony. 2. Persona curta i toixa.
- nyaufar** [ɲəw'fa] *v. tr.* Abonyegar.
- nyosca** ['ɲoskə] *f.* 1. Contusió. 2. Bony.
- nyoscar** [ɲus'ka] *v. tr.* V. *nyaufar*.

O

- ò** ['o] *adv.* Sí
- oir** [u'i] *v. tr.* Sentir (so) (ind. pr. *oui, oues, ou, oïm, oïu, ouen*).
- olendra** [u'lendrə] *f.* Oreneta.
- oliu** [u'liw] *m.* Olivera.
- ollada** [u'ʎaðə] *f.* Plat típic i simbòlic de la cuina casolana nord-catalana semblant a l'escudella.

ontocom [untu'kom], [əntu'kom] *adv.* En algun lloc, tocom.

orèndol [u'rendu] *m.* V. *olendra*.

orèndola [u'rendu] *f.* V. *olendra*.

oriol [u'ɾjol] *m.* Reig (bolet).

orri ['ori] *m.* Barraca de pedra a muntanya.

P

pa d'ou [pə 'ðow], [pa 'ðow] *m.* Flam.

padrí padrina [pə'dri], [pə'drinə] *m. i f.* Avi.

paio paia ['paju], ['pajə] **1.** *m. i f.* Per als gitanos, persona que no és gitana. **2.** *f.* *vulg.* Prostituta. **3.** *m. i f. vulg.* Home, jove.

palkerro ['pal'feru] *m.* Perpal.

pallagostí [pə'ɫəɣus'ti] **1.** *m.* Llagosta (insecte). **2.** *m. i f. vulg.* Turista.

paller [pə'ɫe] *m.* Lloc on es guarda la palla a dins o a fora de casa.

paneu [pə'new] *m.* Panell, rètol indicatiu o direccional.

panna ['pannə] *f.* Paella (estri de cuina).

pannada [pən'naðə] *f.* Paellada.

panxec [pəŋ'tʃək] *m.* Gemec.

panxegar [pəŋ'tʃə'ɣa] *v. intr.* Gemegar.

parapluja [pə'ɾə'pluzə], [pə'ɾə'pluzə] *m.* Paraigua.

parió -ona [pri'u], [pri'unə] *adj.* Igual, semblant.

parpallol [pə'pə'ɫol] *m.* Papallona.

parpinyol [pə'pi'ɲol] *m.* V. *parpallol*.

parraguera [pə'ɾə'ɣerə] *f.* Corral, pati d'una casa on es troba el galliner, la cort.

partenari partenària [pə'tə'nari] *m. i f.* Soci de joc, de negoci, etc.

passallís [pəsə'ɫis] *m.* Passarel·la, passera (sobre l'aigua d'un rec, d'un canal, de la mar).

passar ànsia [pə'sa 'ansi] *loc verb.* V. *fer ànsia*.

passejada [pəsə'ʒaðə] *f.* Passeig.

pastís [pəs'tis] *m.* **1.** Fangar. **2.** Embolic, enrenou.

pastre ['pastrə] *m.* Pastor.

patac [pə'tak] *m.* Patacada, trompada.

d'un patac ['dum pə'tak] *loc. adv.* D'una peça, sencer, complet.

patana [pə'tanə] *f.* Patata.

patimaneta [pətimə'netə] *f.* Lligabosc, xuclamel.

patot [pə'tot] *m.* Ninot.

patota [pə'totə] *f.* Nina (de jugar).

patxaca [pə'tʃakə] *f.* Acord o negoci brut, poc clar, tripijoc.

pebrina [pəβ'rinə] *f.* Bitxo, pebre picant.

- pedrejar** [pəðrə'ʒa] *v. tr.* 1. Fer malbé, destruir. 2. Ferir (part del cos).
- pegós -osa** [pə'ɣus], [pə'ɣuzə] *adj.* Apegalós.
- peirer** [pəj're] *m.* Paleta.
- peixoner peixonera** [pəʃu'ne], [pəʃu'nerə] *m. i f.* Peixater.
- peixoneria** [pəʃunə'riə] *f.* Peixateria.
- pelalla** [pə'laʎə] *f.* Pelada, escorxadura.
- pelatreco** [pələ'treku] *m.* 1. Individu maldestre. 2. Individu toix, imbècil. 3. Individu de poca confiança.
- pelfa** [pəlfə] *f. vulg.* Dona jove i atractiva.
- pellago pellaga** [pə'ʎaɣu], [pə'ʎaɣə] *m. i f.* Jove, minyó.
- pellerot** [pələ'rot] *m.* V. *pellot*.
- pellot** [pə'ʎot] *m.* Parrac.
- penjant** [pənʒan] *m.* Penjoll, especialment una joia.
- perdigall** [pərði'ɣaʎ] *m.* Perdiganya.
- pescaire** [pəs'kaɪrə] *m. i f.* Pescador.
- pesuc -a** [pə'zək], [pə'zuka] *adj.* Pesat, feixuc.
- a petapell** [ə 'petə'peʎ] *loc. adv.* A rebentar.
- pets de fúger!** [pəðs ðə 'fuʒə] *loc. adv.* Cames, ajudeu-me!
- pimparrat -ada** [pimpə'rat], [pimpə'raðə] *adj.* Molt semblant, igual (una persona).
- pincarda** [piŋ'kaɾðə] *f.* 1. Pintada. 2. *vulg.* Prostituta.
- pinyat -ada** [pi'nat], [pi'naðə] *adj.* 1. Espès, fort. 2. Rodanxó.
- pioc pioca** [pjo'k], [pjo'ka] *m. i f.* 1. Gall dindi. 2. Persona toixa, beneita, curta.
- pix** [piʃ] *m.* Orina, pixum.
- pixa** [piʃə] *f.* Persona pretensiosa i de mal gust.
- plantada** [plən'taðə] *f.* Vinya jove, mallol.
- planxot** [plən'tʃot] *m.* 1. Marcador en un partit de rugbi. 2. *pop.* Escut de fusta i metall que serveix de premi al campió de la lliga de rugbi.
- platat** [plə'tat] *m.* Contingut del plat de quantitat important.
- plateu** [plə'tew] *m.* 1. Safata. 2. Tauló.
- poal** [pu'al] *m.* Càntir.
- poc que** [pək kə] *loc. adv.* Expressió de la negació equivalent a *no*. *Poc que ho sé* ('no ho sé'). *Poc que n'hi ha* ('no n'hi ha').
- a polit** [ə pu'lit] *loc. adv.* V. *apolit*.
- poll** [puʎ] *m.* Pollancre.
- poll revingut** [puʎ rəβiŋ'ɣut] *m.* Nou ric.
- pompill** [pum'piʎ] *m.* Palpís.
- pota-negra** [potə 'neɣrə], [patə 'neɣrə] *m. i f.* Persona retirada de l'antiga Àfrica del Nord francesa, *pied-noir*.
- poteu** [pu'tew] *m.* Pal.
- potó** [pu'tu] *m.* Petó.

potonejar [putunə'ʒa] *v. tr.* Petonejar.
potsefer que [potsə'fe kə] *loc. conj.* Potser que, és possible que.
premir [prə'mi] *v. tr.* Prémer.
privitja [pri'βitzə] *f.* Pruija, coïssor.
procurador procuradora [prukurə'du], [prukurə'durə] *m. i f.* Fiscal.
professó [prufə'su] *f.* Processó.
punxerut -uda [punʃə'rut], [punʃə'ruðə] *adj.* Punxegut.
punyat [pu'ɲat] *m.* Grapat.
punyet [pu'ɲet] *m.* Canell.
pus ['pus] *adv.* Més (en les oracions negatives).

Q

quina primor ['kinə pri'mu] *loc. adv.* V. *mala primor*.
quinyolar-se [səkiɲu'la] *v. pron. vulg.* Masturbar-se.
quitjar [ki'tʃa], [ki'dʒa] *v. tr.* Pitjar, prémer.
quitllar [ki'ʎʎa] **1.** *v. tr., v. pron.* [səki'ʎʎa] Alçar(-se), encimbellar(-se). **2.** *v. intr. vulg.* Trempar.

R

ragot -ota [rə'ɣot], [rə'ɣotə] *adj.* Cepat, rabassut.
rall ['raʎ] *m.* Rotlle, grup de gent que conversa al carrer o a la plaça, sobretot a l'estiu.
ramaniot [rəmə'ɲot] *m.* Escura-xemeneies.
ramball [rəmβaʎ] **1.** *m.* Rebombori, agitació. **2.** *m. i f.* Persona sorollosa, agitada.
rastell [rəs'teʎ] *m.* Rampí.
rastellar [rəs'te'ʎa] *m.* Rampinar.
ratapenera ['ratəpə'nerə] *f.* Ratapinyada.
ratàs [rə'tas] *m. pop.* Avar.
ratinya [rə'tiɲə] *adj. i m. i f.* Avar, garrepa.
rauc -a ['rawk], ['rawkə] *adj.* Ronc.
rause ['rawzə] *m.* Tartrà del vi.
rebitllar [rəβi'ʎʎa] *v. tr.* Llançar, projectar violentament.
rebufar [rəβu'fa] *v. tr.* Sobreeixir, tornar un líquid a l'aigüera, el vàter, la tina, etc.
record [rək'ort] *m.* Bagot, raïm petit deixat voluntàriament o no al moment de les veremes i que es cull després.
recte [rəððə] *adv.* De pressa.
de recules [də rəkuləs] *loc. adv.* A recules, de reculons.

- reeixida** [rəə'ʃiðə], [rəj'ʃiðə], [ri'ʃiðə] *f.* Èxit.
- reentrada** [rən'tradə] *f.* Represa d'activitat després de vacances (dels escolars en particular).
- refastinyar** [rəfəsti'ɲa] *v. tr.* Fastiguejar.
- refastinyós -osa** [rəfəsti'ɲus], [rəfəsti'ɲuzə] *adj.* Maniàtic, escrupolós i delicat.
- refotre** [rə'futrə] *v. intr.* Empipar.
- rega** ['reyə] *f.* 1. Solc. 2. Ratlla, línia.
- regalar-se** [səɾəɣə'la] *v. pron.* Passar-s'ho bé, xalar-se.
- regirat -ada** [rəzi'rat], [rəzi'radə] *adj.* Exaltat, boig.
- regrillar** [rəɣri'ʎa] *v. tr.* Revifar, revigoritzar.
- rembolar** [rəmβu'la] *v. tr.* Renyar, escriuassar, grunyir.
- remerciar** [rəmər'si'a] *v. tr.* Regraciar, agrair.
- remingol** [rəmiŋ'ɣol] *m.* Giragonsa.
- remuntar** [rəmun'ta] *v. tr.* Fortificar, tonificar, fer recuperar la forma física.
- reparat -ada** [rəpə'rat], [rəpə'radə] *adj.* Arreberat.
- al reparo** [əl rə'paru] *loc. adv.* A recer, a l'abric.
- repeix** [rə'pej] *m.* Àpat.
- repeixada** [rəpə'ʃaðə] *f.* Banquet, tiberi, àpat copios i durador.
- repetell** [rəpə'teʎ] *m.* Baterell. S'usa gairebé exclusivament en l'expressió *al repetell del sol*.
- repicat -ada** [rəpi'kat], [rəpi'kadə] *adj.* De característiques remarcables, voluntàriament diferents, parlant de l'accent o la llengua d'una persona.
- repotegaire** [rəputə'ɣajrə] *m. i f.* Rondinaire, remugaire.
- repotegar** [rəputə'ɣa] *v. intr.* Rondinar, remugar.
- resquill** [rəs'kiʎ] *m.* 1. Esquitx. 2. Noi eixerit.
- resquillar** [rəs'kiʎʎa] *v. tr.* Esquitxar.
- ressopet** [rəsə'pet] *m.* Ressopó.
- reveixí** [reβə'ʃi] *m.* 1. Repeló. 2. Formiga amb cap rogenc. 3. *m. i f.* Persona rebel, irascible.
- de revés ull** [də rəβə'z uʎ] *loc. adv.* De reüll.
- ribera** [ri'βerə] *f.* Riu.
- riberal** [riβə'ral] *m.* Riba, ribera.
- rideu** [ri'dew] *m.* Cortina.
- rifla** ['riflə] *f.* Rifa.
- riflar** [ri'fla] *v. intr.* Rifar.
- roada** [ru'adə] *f.* Gelada.
- robagallines** ['roβəɣə'ʎinəs] *m. pop.* Pispa, lladre.
- robaire** [ru'baire] *m. i f.* Lladre.
- rodador** [ruðə'du] *m.* Voltants.
- rodal** [ru'dal] *m.* Lloc, indret.

romeguera [rumə'ɣerə] *f.* **1.** Esbarzer. **2.** Persona importuna que fa xerrar camí fent.

rondill [run'diɫ] *m.* V. *giratori*.

rondinejar [runðinə'ʒa] *v. intr.* Rodar, perdre temps, apropar-se sense decidir-se, donar voltes.

rosquilla [rus'kiɫə] *f.* Pastís petit d'ous i sucre o altra pasta en forma de rosca petita.

rotar [ru'ta] *v. intr.* **1.** Fer un rot o rots. **2.** Un líquid, desbordar, vessar.

rovill [ru'βiɫ] *f.* Rovell.

rua [ruə] *f.* Fila, filera.

rufa [ru'fə] *f.* Arruga (sobretot per a la roba).

rufaca [ru'fakə] *f.* Tramuntana amb pluja o neu fina.

ruta [rutə] *f.* Carretera.

S

sabuc [sə'βuk] *m.* Saüc.

sacre [sakra] *m.* **1.** Bandarra, brivall. **2.** Persona que fa el ruc.

sàller [saɫə] *v. intr.* **1.** Sortir. **2.** Treure.

sallida [sə'liðə] *f.* Sortida.

sangsuga [sən'suɣə], [sun'suɣə] *f.* Sangonera.

sanya [saɲə] *f.* **1.** Aiguamoll ple d'herbes. **2.** Conjunt de les herbes que creixen a la sanya.

sarda [sarðə] *f.* Sardina.

senya [seɲə] *f.* Marca o senyal en un litoral per a designar un lloc o situar els pescadors.

seti [seti] *m.* Seient.

singlantana [siɲɫən'tanə] *f.* Sargantana.

siure [siwrə] *m.* **1.** Suro. **2.** Alzina surera.

siureda [siw'reðə] *f.* Sureda.

sodrillar [suðri'ɫa] *v. tr.* **1.** Amonestar durament. **2.** Sacsejar.

d'un sol patac [dun 'sul pətak] *loc. adv.* V. *d'un patac*.

solament [sulə'men], [suli'men], [sulə'mens] *adv.* Tan sols.

soment [su'men] *adv.* Solament, tan sols.

sostre [sustrə] *m.* Graner, golfes.

sus⁶² [sus] *prep.* Sobre, damunt.

sus de [suz ðə] *loc. prep.* V. *sus*.

62. La contracció es fa de la mateixa manera que per als altres casos de *preposició + article*: *sus + el = sul*; *sus + la = sus la*; *sus + els = suls*; *sus + les = sus les*.

T

- tableu** [təβlew] *m.* 1. Pissarra. 2. Quadre.
- tampis** [ˈtəmpis] *adv.* Pitjor, tant se val.
- en tantimanera** [ən ˈtantiməˈnerə], [ən ˈtantəməˈnerə] *loc. adv.* Massa, desproporcionadament.
- tanto** [ˈtantu] *m.* Cop fort, violent.
- tapatge** [təˈpatʒə] *m.* Soroll, xivarri.
- taronjo** [təˈronʒu] *m.* Taronja.
- taular** [təwˈla] *v. intr.* Un vehicle, bolcar, caure de costat.
- taupa** [ˈtawpə] *f.* Talp.
- taüt taüda** [təˈut], [təˈuðə] *adj.* Buit de dins.
- taval** [təβal] *m.* Tàvec, tavà.
- te!** [te] *interj.* Expressió usada per a manifestar, a tall d'introducció, sentiments diversos, com ara la sorpresa, la pena, el dolor, la pietat, etc.
- teina** [ˈtejnə] *f.* Gresca, festí, tabola.
- temerut -uda** [təməˈrut], [təməˈruðə] *adj.* Obstinat, tossut.
- temporal** [təmpuˈral] *m.* 1. Tempesta, tronada. 2. Persona fogosa, impetuosa.
- del temps** [dəl ˈtems] *loc. adv.* Mentrestant.
- del temps que** [dəl ˈtems kə] *loc. conj.* Mentre.
- termenera** [tərməˈnerə] *f.* Fita, pedra termenera.
- terrat** [təˈrat] *m.* 1. Teulada. 2. Teulat.
- teta** [ˈtətə] *f.* Mamella d'una dona.
- tibola** [tiβolə] *f.* 1. Tabola, soroll important. 2. Tiberi.
- timbau** [timˈβaw] *m.* Timba.
- tinàs** [tiˈnas] *m.* V. *tinell*.
- tinderella** [tinðəˈreɫə] *f.* Esquella petita.
- tinell** [tiˈneɫ] *m.* Clot cimentat per a recollir el vi.
- tirataps** [ˈtirətaps] *m.* Llevataps.
- tiró** [tiˈru] *m.* Ànec.
- tixedor** [tiˈʃəðu] *m.* Teixidor.
- toat toada** [tuˈat], [tuˈaðə] *adj.* V. *taüt*.
- tocamanetes** [ˈtokəmənɐtəs] *m. i f.* 1. Persona que saluda excessivament la gent.
2. *per ext.* Polític que toca (massa) mans, en campanya constant.
- tofa** [ˈtofə] *f.* Tòfona.
- toina** [ˈtojnə] *f.* Bufetada.
- tomata** [tuˈmatə] *f.* Tomàquet.
- torcida** [turˈsiðə] *f.* Torçada de peu.
- torcir** [turˈsi] *v. tr.* Tòrcer.
- torn** [ˈturn] *m.* 1. Volta. 2. Voltant.

- tornall** [tu'naʎ] *m.* Llaurada en rotlle o seguint els límits del camp.
- tornar** [tu'na] *adv., interj.* Altre cop, altra vegada.
- tornar mai** [tu'na 'maj] *loc. adv.* V. *tornar*.
- toronjo** [tu'ronʒu] *m.* V. *taronjo*.
- torrinyada** [tu'riɲaðə], [tu'ɾɲaðə] *f.* Torradissa, graellada de carn, de foc viu, feta arran d'una excursió, un aplec o una festa.
- tort -a** ['tort], ['tortə] *adj.* Coix.
- tortejar** [tu'ɾɛʒa] *v. intr.* Coixejar.
- totar** [tu'ta] *v. tr.* Beure posant el coll de l'ampolla o el tòt a la boca.
- trapar** [trə'pa] *v. tr.* 1. Trobar. 2. Retrobar.
- traucar** [trəw'ka] *v. intr.* 1. Arribar, sorgir. 2. Fer-se veure.
- trebutjar** [trəβu'tʒa] *v. tr.* Sotragar.
- trefle** ['treflə] *m.* Trèvol.
- trefugir** [trəfu'ʒi], [trəfə'ʒi] *v. intr.* Neguitejar, passar ànsia.
- tressís** [trə'sis] *m.* Aiguardent (de 36° a l'origen).
- treure mal** ['trɛwɾə 'mal] *loc. verb.* Tenir dificultats per a fer una cosa.
- trigar** [tri'ɣa] *v. tr.* Tardar.
- trinxada** [triɲ'ʃaðə] *f.* Trinxera.
- trucalembut** ['trukələm'βut] *m.* Milhomes, fanfarró, persona de poc valor.
- de trucalembut** [də 'trukələm'βut] *loc. adv.* De poc valor.
- trucar** [tru'ka] *v. tr.* Pegar, tustar.
- trumfa** [truɲ'fə], [tru'fə] *f.* Patata.
- tuieu** [tu'jew] *m.* Tub, canó.
- turra** ['tuɾə] *f.* Terròs, massa compacta de terra.
- tustabolses** ['tustəβulsəs] *m.* 1. Beneit, babau. 2. Individu enutjós, torracollons.
- tustar** [tus'ta] *v. tr.* Copejar, pegar.

U

- ull** ['uʎ] *m.* Presa d'aigua en un canal, en un rec.
- urós -osa** [u'rus], [u'ruzə] *adj.* Feliç.
- userda** [u'zerðə] *f.* Alfals.

V

- veire** ['bejɾə] *m.* Got.
- venir** [bə'ni] *v. intr.* Esdevenir, tornar-se.
- ventalla** [bənt'aʎə] *f.* Porticó.
- ventegada** [bəntə'ɣaðə] *f.* Ventada.
- ventegàs** [bəntə'ɣas] *m.* Ventada, vent fort.

- ventresca** [bən'treskə] *f.* Cansalada.
- verbal** [bər'βal] *m.* Multa.
- veremaire** [brə'majrə] *m. i f.* Veremador.
- vespilla** [bəs'piʎə], [bis'piʎə] *f.* **1.** Guspira. **2.** Volva de neu fina.
- vigatana** [biγə'tanə] *f.* Espardenya de llaços.
- vilaret vilareta** [bilə'ret], [bilə'retə] *m. i f.* Persona que té costums o maneres de la vila, urbanita, dit despectivament.
- vilatge** [bi'latzə] *m.* Poble, població petita.
- vit! vits!** ['bit], ['bits] *interj.* Caram!, carall!, expressió d'admiració o de sorpresa.
- vojuar que** [buʒu'a kə], [bu'ʒa kə] *loc. conj.* (contracció de *vols jugar que*) Què t'hi jugues que, què apostes que.
- volilla** [bu'liʎə] *f.* Encenall.
- voludar-se** [səβlu'də] *v. pron.* Revolcar-se dins la terra, la pols, el fang.
- vomir** [bo'mi] *v. tr.* Vomitar.
- voral** [bu'ral] *m.* Nomenclatura de la carretera a la vora d'un riu (tradueix el mot francès *quai* sense ser un moll ni una andana).
- votura** [bu'turə] *f.* Cotxe, automòbil.

X

- xapar** [ʃə'pa] *v. tr.* **1.** Aixafar, esclafar. **2.** Nafrar.
- ximaire** [ʃi'majrə] *m. i f.* Bevedor, borratxot.
- ximar** [ʃi'ma] *v. tr.* Xumar, beure molt, emborratxar-se.
- xinxet** [ʃin'ʃet] *m.* Varietat de raïm francès, *cinsault*.
- xipot** [ʃi'pot] *m.* Xafardeig.
- xipotejar** [ʃiputə'ʒa] *v. tr.* **1.** Xafardejar. **2.** Xipollejar.
- xipoter -a** [ʃipu'te], [ʃipu'terə] *adj. i m. i f.* Xafarder.
- xirment** [ʃir'men], [əʃir'men] *m.* Sarment.
- xo**⁶³ [ˈʃo] *prep.* Can, cal, a casa de, a can, a cal (igual que el *son* mallorquí).
- a xo** [ə ˈʃo] *loc. prep.* V. *xo*.
- a xo de** [ə ˈʃo ðə] *loc. prep.* V. *xo*.
- xo de** [ˈʃo ðə] *loc. prep.* V. *xo*.
- xormollar** [ʃurmu'ʎa] *v. intr.* **1.** Sanglotar, plorinyar. **2.** Plorant, inspirar sense mocar-se i amb soroll, nassejar.
- xot -a** [ˈʃot], [ˈʃotə] **1.** *adj.* Estúpid, curt. **2.** *m.* Duc petit (ocell).
- xuc** [ˈʃuk] *m.* Suc.
- xucar** [ʃu'ka] *v. tr.* Xuclar.

63. La contracció es fa de la mateixa manera que per a la contracció sinònima *ca* + *article*: *xo* + *en* = *xon*; *xo* + *el* = *xol*; *xo* + *la* = *xo la*; *xo* + *els* = *xols*; *xo* + *les* = *xo les*.

Bibliografia

- BAYLAC-FERRER, Alà. *Catalunya Nord, societat i identitat: Reflexions, vivències i panorama català*. Perpinyà; Canet de Rosselló: Trabucaire, 2009. 204 p.
- *Societat, llengua i ensenyament del català a Catalunya Nord*. Tesi doctoral dirigida per Joan Becat. Universitat de Perpinyà, desembre 2009. 469 p.
- BECAT, Joan. *La situació del català a França: Aspectes jurídics i docents i estudis sobre la matèria*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000. 76 p.
- BOTET, Renat. *Vocabulari específic rossellonès amb traducció en francès i en català normatiu*. Perpinyà; Canet de Rosselló: Trabucaire, 1997. 351 p.
- CAMPS, Christian; BOTET, René. *Dictionnaire français-catalan*. Perpinyà; Canet de Rosselló: Trabucaire, 2007. 1.117 p.
- *Dictionnaire nord-catalan = Diccionari nord-català*. Perpinyà; Canet de Rosselló: Trabucaire, 2012. 400 p.
- CAMPS, Cristià; BOTET, Renat. *Diccionari català-francès*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2001. 1.230 p.
- CREIXELL, Lluís. *Diccionari bàsic francès-català*. 3a ed. Perpinyà: Universitat de Perpinyà. Centre Pluridisciplinari d'Estudis Catalans, 1981. 409 p.
- Diccionari de la llengua catalana* (DIEC2). 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 2007. 1.762 p.
- Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord* (EULCN-04). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística, 2004. També disponible en línia a: <llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/catnord2004.pdf> sota el títol *Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord* (EULCN-04): *Dades sintètiques*.
- GÓMEZ DURAN, Gemma. *Gramàtica del català rossellonès*. Tesi doctoral inèdita dirigida per Joan Mascaró i Joan Peytaví Deixona. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, juny 2011. 493 p. Disponible en línia a: <www.Fdx.cat/handle/10803/96175> [Consulta: 3 març 2012].
- GÓMEZ DURAN, Gemma; PEYTAVÍ DEIXONA, Joan. «The standard in Northern Catalonia from the second half of the 19th century to today». A: MARTINES, Josep (dir.). *The norm of Catalan in everyday life*. Universitat d'Alacant. [En premsa]

- GONZALBO I BOU, Gener (ed.). *Les Constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1994. (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums; II-3)
- GRANDÓ, Carles. *Vocabulaire roussillonnais avec traduction en catalan normalisé et en français = Vocabulari rossellonès amb traducció en català normatiu i en francès*. 1a reimpr. Perpinyà: Association Polytechnique des Pyrénées-Orientales, 1987. 54 p. [1a ed., 1943]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Perpinyà: (20 i 21 de maig de 1994)*. Barcelona: IEC; Perpinyà: Universitat de Perpinyà, 2008. 133 p.
- JACQUET, Gerard. *Le petit dico d'aquí: Glossaire du français parlé en Roussillon*. Perpinyà; Canet de Rosselló: Trabucaire, 2008. 190 p.
- MANEIKIS KNIAZZEH, Charlotte S.; NEUGAARD, Edward J. (ed.). *Vides de sants roselloneses*. Text català del segle XIII, amb prefaci i contribució de Joan Coromines. Barcelona: Dalmau, 1977. 3 v.
- Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008.
- PEYTAVI DEIXONA, Joan. «Quelle langue (ré-)apprendre? Catalan standard, dialecte roussillonnais et enseignement en Catalogne du Nord». A: BURBAN, Chrystelle; LAGARDE, Christian (comp.). *L'école, instrument de sauvegarde des langues menacées?: Actes du colloque du 30 septembre et 1er octobre 2005*. Perpinyà: Université de Perpignan Via Domitia. Centre de Recherches Ibériques et Latino-Américaines de l'Université de Perpignan (CRILAU). Presses Universitaires de Perpignan, 2007. (Études), p. 149-165.
- «Algunes reflexions sobre el català septentrional o rossellonès en un final d'etapa dialectal». *Mirmanda: Revista de Cultura = Revue de Culture* [Perpinyà: Mirmanda], núm. 2 (2007), p. 111-121. [També publicat a *Llengua & Literatura: Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], núm. 20 (2009), p. 193-207.]
- «L'ús interpersonal del català a la Catalunya del Nord». A: VALVERDÚ, Francesc (cur.). *Simposi Internacional sobre el Català al Segle XX: Balanç de la Situació i Perspectives de Futur* (Barcelona, 26 octubre 2007). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 339-347.
- *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna: L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010. 892 p. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; 20)
- «Amor, emoció i artifice de la llengua catalana a la Catalunya del Nord avui = Love, emotion and artifice of Catalan language in Northern Catalonia today». A: FELIU, Francesc; NADAL, Josep Maria (ed.). *Constructing languages: Norms, myths and emotions*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2016, p. 363-392.
- Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*. Vol. I: *Fonètica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990.
- Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*. Vol. II: *Morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992.
- Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*. Vol. III: *Lèxic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [En premsa]
- PUIG MORENO, Gentil. «Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya Nord». *Aïnes Noves* [Perpinyà: Presses Universitaires de Perpignan], núm. 1 (2007), p. 5-97.

- QUEROL, Ernest (coord.). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística, 2007. 226 p.
- RAFANELL, August. *Un nom per a la llengua: El concepte de llemosí en la història del català*. Vic: Eumo, 1991. 171 p. (Biblioteca Universitària. Història de la Llengua)
- SOLDEVILA, Ferran. *Història de Catalunya*. 1a reimpr. de la 2a ed. Barcelona: Alpha, 1963.
- TORRES, Joaquim (coord.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Lingüística. Institut de Sociolingüística Catalana, 2005. 312 p.
- VALLS, Miquela. *Crida per un estàndard rossellonès*. 2003. 7 p. [Text original inèdit cedit per l'autora]
- VENY, Joan. «Sobre els occitanismes del rossellonès». A: *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Andorra, 1-6 octubre 1979). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 442-494.
- *Contacte i contrast de llengües i dialectes*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2006. 272 p. (Biblioteca Lingüística Catalana; 30)
- VENY, Joan; PONS I GRIERA, Lúcia. *Atlas lingüístic del domini català*. Vol. I, II, III. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001-2006.
- VERDAGUER, Pere. *Diccionari del rossellonès*. Barcelona: Edicions 62, 2002. 335 p.
- VILARRASA RUIZ, Clara. *La particularitat rossellonesa a través de Carles Grandó*. Tesi doctoral inèdita dirigida per Francesc Feliu Torrent. Girona: Universitat de Girona, novembre 2011. 532 p.

BIBLIOTECA FILOLÒGICA

Títols publicats

- 1 Pere PUJOL (comp.), *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del bisbat de la Seu d'Urgell* (1913)
- 2 Pere Barnils, *Die Mundart von Alacant. Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen* (1913)
- 3/[1] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. I, Lletres A i B (1915)
- 3/[2] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. II, Lletres C (1916)
- 3/[3] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. III, Lletres D i E (1918)
- 3/[4] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. IV, Lletres F a Ll (1921)
- 3/[5] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. V, Lletres M a O (1924)
- 3/[6] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VI, Lletres P i Q (1929)
- 3/[7] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VII, Lletres R i S (1931)
- 3/[8] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VIII, Lletres T a Z (1934)
- 4 Antoni GRIERA, *La frontera catalano-aragonesa. Estudi geogràfico-lingüístic* (1914)
- 5 Josep M. ARTEAGA, *Textes catalans avec leur transcription phonétique. Précédés d'un aperçu sur les sons du catalan* (1915)
- 6 *Estudis romànics (Llengua i literatura)*, vol. I (1916)
- 7 Pere BARNILS, *Vocabulari català-alemany de l'any 1502* (1916)
- 8 Jaume MARCH, *Diccionari de rims* (1921)
- 9 *Estudis romànics (Llengua i literatura)*, vol. II (1917)
- 10 Vincenzo CRESCINI i Venanzio TODESCO (ed.), *La versione catalana dell'Inchiesta del San Graal. Secondo il Codice dell'Ambrosiana di Milano 1.79 sup.* (1917)
- [11] INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari ortogràfic. Precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* (1917; 2a ed., 1923; 3a ed., 1931; 4a ed., 1937)
- 12 Pompeu FABRA, *Gramàtica catalana* (1918; 2a ed., 1919; 3a ed., 1922; 4a ed., 1926; 5a ed., 1930; 6a ed., 1931; 7a ed., 1933; facsimil de la 7a ed., 1995; 1a reimpr., 2000; 2a reimpr., 2004; 3a reimpr., 2006)
- 13 Joseph ANGLADE, *Bibliographie élémentaire de l'ancien provençal*
Pierre ROKSETH, *L'article majorquin et l'article roman dérivé de IPSE*
Pere BARNILS, *Les vocals tòniques del rossellonès*
Manuel de MONTOLIU, *El llenguatge com a fet estètic i com a fet lògic* (1921)
- 14/[1] Manuel MILÀ I FONTANALS, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. I, 1840-1874 (1922)

- 14/[2] Manuel MILÀ I FONTANALS, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. II, 1875-1880 (1932)
- 15 Pierre ROKSETH, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque* (1923)
- 16 Max-Léopold WAGNER, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais* (1924)
- 17 Jaume MEDINA i Enric SULLÀ (cur.), *Actes del Simposi Carles Riba. Barcelona, 17-19 d'octubre de 1984* (1986)
- 18 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. I, 1910-1938 (1989)
- 19 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, I* (1990)
- 20 Antoni NUGHES, *El sínode del bisbe Baccallar. L'Alguer, església i societat al segle XVI* (1991)
- 21 Daniel RECASENS, *Fonètica descriptiva del català (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)* (1991; 2a ed., rev., 1996)
- 22 Núria VILÀ, *Estudi del vocabulari de les eines agrícoles a la comarca del Baix Camp* (1991)
- 23 Loïs ALIBERT i Josep CARBONELL, *La correspondència entre Loïs Alibert i Josep Carbonell i Gener (Materials per a l'estudi de la codificació de la llengua occitana)* (1995)
- 24 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. II, 1939-1952 (1991)
- 25 Ernest QUEROL, *Anàlisi de camps lèxics de l'oví de la comarca dels Ports* (1992)
- 26 Pius FONT I QUER, Pompeu FABRA i Miquel de GARGANTA, *Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)* (1991)
- 27 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, II* (1992; 2a ed., rev., 1993; 3a ed., rev., 1996)
- 28 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. III, 1953-1959 (1993)
- 29 Jordi FARRÉ i Andreu MOIX, *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà* (1993)
- 30 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, III* (1996)
- 31 Montserrat BIGAS i Marta MILIAN, *Anàlisi morfolèxica dels noms de planta* (1996)
- 32 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents normatius 1962-1996 (Amb les novetats del diccionari)* (1997)
- 33 Ramon ARAMON, *Estudis de llengua i literatura* (1997)
- 34 Guillem CALAFORRA, Wilhelm Meyer-Lübke i 'Das Katalanische'. *Introducció i traducció* (1998)
- 35 Joan PETIT I AGUILAR, *Gramàtica catalana* (1998)
- 36 Joan Anton RABELLA, *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV* (1998)
- 37 *Miscel·lània Fabra. Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra* (1998)
- 38 Antoni M. BADIA I MARGARIT, *Les 'Regles de esquivar vocables' i «la qüestió de la llengua»* (1999)
- 39 Montserrat BARRI, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català* (1999)
- 40 Francesc FELIU, *Catàleg dels manuscrits filològics d'Antoni de Bastero* (2000)
- 41 Pere BOHIGAS, *Mirall d'una llarga vida. A Pere Bohigas, centenari* (2001)
- 42 Antoni FEBRER I CARDONA, *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* (2001; reimpr., 2005)
- 43 Joan ARMANGUÉ, *Estudis sobre la cultura catalana a Sardenya* (2001)

- 44 Aurora BEL, *Teoria lingüística i adquisició del llenguatge. Anàlisi comparada dels trets morfològics en català i en castellà* (2001)
- 45 Joaquim MIRET I SANS, *Cafè i quilombo. Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans* (2001; reimpr., 2005)
- 46 Simona ŠKRABEC, *L'estirp de la solitud. Arthur Schnitzler, Italo Svevo, Thomas Bernhard, Drago Jančar* (2002)
- 47 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, IV* (2003)
- 48 *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit* (2003)
- 49 M. Dolors FARRENY, *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI* (2004)
- 50 Antoni FEBRER I CARDONA, *Obres gramaticals, I* (2004)
- 51 Josep Vicenç FOIX, *Diari 1918* (2004)
- 52 *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa? I Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 11 de març de 2004) (2005)
- 53 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. IV, *Apèndix 1916-1959* (2005)
- 54 Joan SOLER, *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari* (2006)
- 55 Paul AEBISCHER, *Estudis de toponímia catalana* (2006)
- 56 *Cap a on va la sociolingüística? II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 20 d'octubre de 2005) (2006)
- 57 *Homenatge de l'IEC a Joan Coromines, en el centenari de la seva naixença* (2006)
- 58 Montserrat ADAM, *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia* (2006)
- 59 *Llenguatge. Articles de 'La Vanguardia' (1999-2002)* (2006)
- 60 Jordi JULIÀ, *L'art imaginatiu. Les idees estètiques de Gabriel Ferrater* (2007)
- 61 Antoni FEBRER I CARDONA, *Preceptiva poètica* (2008)
- 62 Anna MATAMALA RIPOLL, *Interjeccions i lexicografia. Anàlisi de les interjeccions d'un corpus audiovisual i proposta de representació lexicogràfica* (2008)
- 63 *Novetats del diccionari ('Diccionari de la llengua catalana', segona edició)* (2008)
- 64 *Del llatí al romanç, com hem emplenat el buit? III Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 17 de maig de 2007) (2008)
- 65 Pere GÓMEZ I INGLADA, *Quinze anys de periodisme: les col·laboracions de J. V. Foix a 'La Publicitat' (1922-1936)* (2010)
- 66 M. Salomé RIBES, *L'obra lingüística d'Alfons Par* (2011)
- 67 *La lingüística romànica al segle XXI. IV Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 23 d'octubre de 2009) (2012)
- 68 Andreu BOSCH I RODOREDÀ, *El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVIII* (2012)
- 69 Carles MIRALLES, Jordi MALE i Jordi PUJOL PARDELL (cur.), *Actes del III Simposi Carles Riba. Barcelona, 30 de novembre i 1 i 2 de desembre de 2009* (2012)
- 70 Josep MARTINES, *El valencià del segle XIX: el lèxic. L'aportació del 'Diccionario valenciano' de Josep Pla i Costa* (2012)
- 71 Ester LIMORTI i Artur QUINTANA, *El Carxe. Recull de literatura popular valenciana de Múrcia* (2012)
- 72 Cesáreo CALVO, *Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del 'Tirant lo Blanc' (1538)* (2012)

- 73 Miquel Àngel PRADILLA CARDONA (ed.), *Fabra, encara. Actes del III Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»* (Tarragona, 17, 18 i 19 de desembre de 2008) (2012)
- 74 Daniel RECASENS, *Fonètica i fonologia experimentals del català. Vocals i consonants* (2014)
- 75/1 Josep Antoni AGUILAR, *La 'Crònica' de Ramon Muntaner: edició i estudi (Pròleg - capítol 146)*, vol. 1 (2015)
- 75/2 Josep Antoni AGUILAR, *La 'Crònica' de Ramon Muntaner: edició i estudi (Pròleg - capítol 146)*, vol. 2 (2015)
- 76 M. Teresa CABRÉ (ed.), Judit FREIXA i Elisenda BERNAL, *La neologia lèxica catalana* (2015)
- 77 Joan PEYTAÍ DEIXONA, *El català al nord de Catalunya a principi del segle XXI. Perspectiva històrica de la llengua i realitat lingüística del dialecte* (2016)
- 78 Joan PEYTAÍ DEIXONA, *Le catalan dans le nord de la Catalogne au début du XXIe siècle. Perspective historique de la langue et réalité linguistique du dialecte* (2016)

El català al nord de Catalunya a principi del segle XXI

La situació de la llengua catalana al «nord de Catalunya», és a dir a la zona septentrional del domini lingüístic coneguda també com la Catalunya del Nord, és prou fràgil. La variant dialectal que s'hi parla ha estat sacsejada per una història contemporània nefasta per al seu desenvolupament en el marc politicoadministratiu francès. Hi trobem ara un model en fase de transició, parlat per sectors de població aïllats en el temps, l'espai i la societat, un model en el qual coexisteixen la part íntima de la llengua multisecular i una revernacularització incipient basada en l'estàndard. Tot això passa avui en un context de voluntat de recuperació de la identitat, del fet de sentir-se català, però d'una manera un xic diferent de la resta de catalanoparlants.

Aquest petit llibre pretén fer una síntesi de l'evolució mil·lenària de la llengua en un context particular i proposa un repàs de la variació, tal com es coneix avui, per als qui encara volen mantenir i transmetre els mots i els sons de casa en la seua llengua escrita o oral. També es vol fer entendre als catalans del nord que la seua llengua catalana és correcta i ajudar-los a corregir els errors ortogràfics i els barbarismes inútils.

